

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

КАЧАК ТЕТЯНА БОГДАНІВНА

УДК 82 - 93 : 82 - 3. 161. 2 : 81 '42

**ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ПАРАДИГМА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ
ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА**

10.01.01 – українська література

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Черкаси – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі української літератури ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
Мафтин Наталія Василівна
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», професор кафедри української літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мацевко-Бекерська Лідія Василівна,
Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри світової літератури

доктор філологічних наук, професор
Михида Сергій Павлович,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, проректор з наукової роботи

доктор філологічних наук, професор
Філоненко Софія Олегівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства

Захист відбудеться 27 лютого 2019 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 73.053.03 у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького за адресою: 18000, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 81, другий поверх, зал засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (18031, м. Черкаси, вул. Університетська, 22) та на офіційному веб-сайті університету: www.cdu.edu.ua

Автореферат розісланий 27 січня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Вертипорох

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасна українська проза для дітей та юнацтва – якісно нове художньо-естетичне та соціокультурне явище, парадигмальне осмислення ключової специфіки й тенденцій розвитку якого генерує актуальність теми дослідження. Вона зумовлена необхідністю комплексного і ґрунтовного осмислення цього художньо-естетичного феномена з позицій традиційних і нових теоретико-критичних студій, крізь призму аналізу поетикальної системи.

Українське літературознавство тривалий час недооцінювало значення художніх творів для дітей та юнацтва в літературному процесі й не розглядало їх як повноцінний об'єкт наукового пізнання. Ситуація змінюється з активізуванням уваги до дитячої книжки й читання, що дало імпульс для появи праць, зосереджених на дитячій книзі як літературно-видавничому феномену (Е. Огар), жанрово-тематичному аналізі творів (В. Кизилова, Л. Овдійчук, І. Бойцун), їхніх нарративних аспектах (О. Папуша), типологізації образів головних героїв (Б. Салюк), осмисленні комунікаційних парадигм і канонів (У. Баран), узагальненні специфіки і тенденцій розвитку (Т. Качак), теоретичних проблемах інтерпретації та поетики текстів (Л. Мацевко-Бекерська). У фокусі історико-літературних досліджень І. Бойцун, О. Будугай, О. Гарачковської, С. Іванюка, В. Кизилової, В. Костюченка, Н. Резніченко, Г. Сабат, Н. Сидоренко, Л. Ткаченко, О. Чепурної, О. Цалапової – в основному адресована дітям проза ХХ ст. На часі – аналіз прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст.

Вибір теми і хронологічних меж дослідження – початок ХХІ ст. – зумовлений передусім трансформуванням художньо-естетичної парадигми літератури для дітей та юнацтва: розширення тематики, зміна поетики й способів комунікації автора і читача, зародження нових тенденцій. До того ж, у сучасному українському літературознавстві відсутні комплексні дослідження цього сегмента літератури. Поодинокі праці або стосуються творчості одного письменника (О. Перетяга: «Творчість Зірки Мензатюк і українська дитяча література другої половини ХХ – початку ХХІ століття»), або предметом аналізу є інші (видавничі, компаративні, теоретико-літературні) аспекти. Дослідження художньо-естетичної парадигми як багатокомпонентної макросистеми, яку формують поетикальні субпарадигми (тематико-проблемна, жанрова, образна, мовно-нарративна, часопросторова) та парадигматичні відношення їхніх структурних одиниць, художніх особливостей і тенденцій розвитку літератури для дітей та юнацтва покликане стати платформою для мультидисциплінарних студій, які б розкривали сучасну українську прозу для дітей та юнацтва з різних ракурсів.

Особливо актуальні явища – поетика адресованого юним читачам тексту, гендерний аналіз, постколоніальні нарративні практики – ще не отримали належної уваги, попри те, що найпотужніше генерують тенденції сучасної української прози для юних. На часі – поглиблення наукових знань про її різнобічну специфіку: дослідження актуальних тем і проблем; жанрової системи і жанрової природи текстів; домінантних нарративних моделей; типології головних героїв, прийомів образо- та характеротворення тощо.

Правомірність пошуку й аналізу парадигмальних явищ мотивована багатогранністю об'єкта дослідження (сукупністю творів, різноманітних способів текстуальної реалізації художньої дійсності, які формують багатоконпонентну структуру). У цьому сенсі обрано евристичний підхід, відповідно до якого парадигма – це система одиниць (компонентів), що утворюють певне явище, та відношень між ними на підставі варіативності, подібності, протилежності, похідності чи субкатегоризації. У процесі роботи запропоновано структуру художньо-естетичної парадигми сучасної української прози для дітей та юнацтва, основою якої є субпарадигми, сформовані на традиціях і під впливом тенденцій.

Дотепер у науково-теоретичних, історико-літературних дослідженнях про специфіку художньо-естетичної парадигми сучасної української прози для дітей та юнацтва не йшлося. У зв'язку з цим простір спорадичних інтерпретацій має бути заповнений системним підходом, оскільки адресовані юним читачам твори надають загальній картині літературного процесу цілісності й повноти. Малорозпізнані вияви їхніх тенденцій, поетики, що структурують художньо-естетичну парадигму як специфічне явище, становлять суть **наукової проблеми**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми «Проблеми дослідження літератури для дітей та юнацтва» (номер державної реєстрації 0116 U 003616, 1.03.2016 р.). Тема дисертаційної роботи затверджена й уточнена на засіданнях Вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 8 від 3 жовтня 2014 р. та № 8 від 30 серпня 2018 р.).

Мета дисертації – проаналізувати художньо-естетичну парадигму, зокрема художні особливості та жанрово-стильові модифікації, типологію образів й нарративну природу, тенденції розвитку сучасної української прози для дітей та юнацтва; дослідити репрезентацію дівчачого, хлопчачого та гендерно симетричного дискурсів, що визначають характер означеного сегмента літератури на сучасному етапі.

Задля досягнення дослідницької мети порушено питання, що зумовили логічну структуру дисертації та основні її **завдання**:

- проаналізувати сучасний стан методології вивчення об'єкта дослідження, визначити провідні дослідницькі стратегії;
- осмислити феноменологію художньо-естетичної парадигми (зміст, структура, природа формування й функціонування) у літературознавчому дискурсі та запропонувати концепцію її дослідження;
- висвітлити особливості застосування ефективних літературознавчих методів і критичних підходів в осмисленні сучасної прози для дітей та юнацтва;
- схарактеризувати ключові субпарадигми поетики художніх текстів;
- виявити й класифікувати найпоширеніші теми й проблеми у прозі для дітей та юнацтва початку ХХІ ст.;
- з'ясувати закономірності формування жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва і визначити найпродуктивніші жанри, принципи жанроутворення, значущі компоненти кожного з них;

- виявити специфіку побудови системи образів дітей-героїв у різножанровій прозі;
- вивести типологію образів дітей у реалістичній прозі для підлітків та розкрити особливості репрезентації характерів у межах одного тексту;
- окреслити просторову парадигму як компонент художньої репрезентації дитинства в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва;
- осмислити гендерні аспекти (репрезентацію фемінного, маскулінного та гендерно симетричного дискурсів) адресованих юним читачам сучасних прозових творів.

Об'єкт дослідження – видані на початку ХХІ ст. твори, які сформували й репрезентують художньо-естетичну парадигму сучасної української прози для дітей та юнацтва.

Предмет дослідження – домінантні чинники художньо-естетичної парадигми (поетика, художні особливості й тенденції розвитку) сучасної української прози для дітей та юнацтва; особливості дівчачого, хлопчачого та гендерно симетричного дискурсів, що визначають її характер на сучасному етапі.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять *міждисциплінарні студії*, зосереджені на *осмисленні наукових проблем парадигми* (Н. Андрейчук, Т. Кун, О. Рубанець, О. Рупташ, М. Савостьянова) *й тенденцій в літературі* (Н. Буруковська, Н. Терентьєва, О. Шегеда); *теоретичні та історико-літературні праці*, у яких розкрито *проблеми методології літературознавчих досліджень та поетики твору* (Р. Гром'як, Е. Касперський, Ю. Ковалів, Г. Клочек, М. Кодак, М. Наєнко, С. Хороб), *проблем жанру і стилю* (М. Бахтін, Н. Бернадська, Т. Бовсунівська, О. Гарачковська, О. Горбонос, Ю. Ковалів, Н. Копистянська, В. Пахаренко, Г. Сабат, Н. Тихолоз, М. Ткачук, Ц. Тодоров), *компонентів змісту і форми твору* (П. Білоус, О. Галич, Л. Гінзбург, А. Єсін, В. Марко, Н. Потреба, В. Фащенко); *теоретичні студії з рецептивної естетики та герменевтики* (Р. Барт, Г.-Г. Гадамер, У. Еко, М. Зубрицька, В. Ізер, Р. Інгарден, Г. Клочек, І. Франко, Г. Шпет, Р. Яусс), *наратології* (К. Зайцева, Л. Мацевко-Бекерська, М. Ніколаєва, О. Папуша, М. Рябченко, В. Сірук, О. Ткачук, Т. Черкашина, В. Шмід), *комунікативної теорії* (У. Баран, Ф. Бацевич), *психоаналізу* (С. Михида, І. Франко, З. Фройд), *структуралізму* (Р. Барт, У. Еко, Я. Славінський), *гендерних досліджень* (С. де Бовуар, М. Варикаша, В. Вулф, Н. Гапон, О. Кісь, І. Кон, С. Павличко, М. Светліцкі, Г. Улюра, С. Філоненко, Е. Шовалтер), *постколоніальної критики* (Б. Бакула, О. Гнатюк, Т. Гундорова, П. Іванишин, А. Матусяк, Н. Мафтин, М. Павлишин, Я. Поліщук, М. Светліцкі, Г. Сивокінь, О. Юрчук), *культурологічних досліджень* (Р. Сендика). Суголосні з означеними проблемами *дослідження літератури для дітей та юнацтва українських* (У. Баран (Гнідець), А. Бойчук, О. Будугай, К. Зайцева, С. Іванюк, В. Кизилова, Н. Марченко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Овдійчук, Е. Огар, О. Панько, О. Папуша, О. Перетяга, Б. Салюк, О. Січкач, М. Хороб) *та зарубіжних науковців* (М. Губар (Gubar Marah), К. Леснік-Оберштайн (Lesnik-Oberstein Karín), Р. Макгіліс (McGillis Roderick), Д. Міхулка (Michułka Dorota), М. Ніколаєва (Nikolajeva Maria), П. Ноделман (Nodelman Perry), Е. О'Саліван (O'Sullivan Emer), Л. Паул

(Paul Lissa), Д. Радд (Rudd David), М. Светліцкі (Świetlicki Mateusz), М. Славова, З. Шавіт (Shavit Zohar)). З огляду на специфіку об'єкта дослідження, у дисертації є посилання на рецензії, оглядові статті, відгуки та спорадичні інтерпретації окремих творів. Суттєво прислужилися їй міждисциплінарні напрацювання з вікової та гендерної психології і педагогіки (В. Гайденко, Т. Говорун, О. Кікінежді, М. Савчин, М. Ткалич та ін.).

Методика дослідження ґрунтується на системному підході, що передбачає органічне поєднання типологічного, культурно-історичного, герменевтичного методів. Літературознавчий аналіз поетики текстів, типологія та узагальнення художніх ознак, фіксування нових явищ і змін – основа пізнання художньо-естетичної парадигми (поетикальних субпарадигм та парадигматичних відношень їх структурних одиниць) і текстуальних тенденцій. З метою визначення й класифікації актуальних тем і проблем, висвітлення особливостей їх художньої репрезентації у різножанрових текстах залучено прийоми мультидисциплінарної інтерпретаційної стратегії, а також постколоніальної критики та психоаналізу. Жанрову систему творів проаналізовано крізь призму структурного, історико-типологічного методів і з урахуванням положень рецептивної поетики. Систему образів дітей розглянуто з позицій наратології, рецептивної естетики та психоаналітичних студій. Інструментарій гендерного підходу, феміністичної критики, маскулінічних студій ефективний у процесі інтерпретації соціально-психологічної гендерно маркованої підлітково-юнацької прози. Зважаючи на специфіку літератури для дітей та юнацтва, наскрізним компонентом методики дослідження є концептуальні константи теорії комунікації – «автор-текст-читач».

Наукова новизна роботи полягає в тому, що досліджено нову предметну галузь з використанням інноваційних аналітичних технологій. У результаті *вперше*: здійснено комплексне монографічне дослідження сучасної української прози для дітей та юнацтва; доповнено розуміння понять і термінів з урахуванням українського й зарубіжного досвідів; узагальнено й відображено нові знання про оптимальні та ефективні методологічні підходи у вивченні літератури для дітей та юнацтва як специфічного феномена мистецтва слова з урахуванням його іманентних та функціональних характеристик; доведено актуальність постколоніального й гендерного підходів у студіях сучасної підлітково-юнацької літератури; запропоновано концепцію аналізу художньо-естетичної парадигми сучасної прози для дітей та юнацтва як багатокомпонентної системи субпарадигм, що охоплюють компоненти поетики художніх творів, формуються залежно від художніх особливостей і тенденцій розвитку літературного явища; здійснено класифікацію тематики й проблематики сучасної української прози для дітей та юнацтва; змодельовано структуру жанрової системи й запропоновано класифікацію жанрів, відзначено домінанті жанри, уточнено жарову специфіку кожного з них, що засвідчено аналізом найяскравіших творів – трендових репрезентантів певного жанру; виявлено та описано специфіку й закономірності творення образів дітей-героїв у текстах різних жанрів з різними наративами; виведено типологію образів дітей у сучасній реалістичній прозі для юних читачів з урахуванням парадигми наративних моделей письма та зорієнтованості на

рецептивний аспект; досліджено художню репрезентацію галереї характерів у межах одного тексту шкільної повісті; проаналізовано особливості просторової парадигми сучасної прози для дітей та юнацтва; підтверджено ефективність інтерпретації з позицій постколоніальних студій, гендерної методології, маскуліних студій, феміністичної критики.

Удосконалено: теорію літератури для дітей та юнацтва завдяки показу продуктивності системного, літературознавчого, інших критичних підходів та їхнього інструментарію щодо сучасної прози для дітей та юнацтва; знання про художні особливості, тенденції розвитку сучасної літератури й творчість письменників, які пишуть для дітей; уявлення про сутність парадигми як наукової проблеми у літературознавчому дискурсі.

Подальшого розвитку набули: теоретичні положення й методика філологічного аналізу літератури для дітей та юнацтва; теоретичні аспекти мультидисциплінарної стратегії дослідження обраного сегмента літератури; теорія специфіки комунікації в літературі для дітей, наратологія як оптика вивчення поетики текстів про й для дітей; теоретичні аспекти використання гендерних, маскуліних і феміністичних студій у дослідженні прози для юних.

Теоретичне і практичне значення дисертації. Висновки, отримані в результаті дослідження, поглиблюють існуючі уявлення про сучасну українську прозу для дітей, її специфіку (у змістовому, жанрово-стильовому, образному, наративному, мовному й рецептивному аспектах), розширюють наукове осмислення основних закономірностей функціонування й розвитку цього сегмента літератури. Результати дослідження сприятимуть удосконаленню існуючих і формуванню нових інтерпретаційних стратегій, спрямованих на розуміння адресованих юним читачам художніх творів. Здійснений аналіз увиразнить розуміння національного канону літератури для дітей та юнацтва, закономірності його творення на сучасному етапі. Матеріали дисертації прислужаться при написанні наукових і навчальних праць, підготовці академічного видання творів сучасної літератури, укладанні хрестоматій, розробці навчальних програм для початкової, середньої та старшої школи, викладанні курсів «Дитяча література», «Літературна освіта» для студентів педагогічних і філологічних спеціальностей.

Особистий внесок автора. Дисертація узагальнює самостійні пошуки автора, багато положень сформульовано в ній вперше. Основні концепції оприлюднені в монографії «Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст.», одноосібних наукових статтях. Напрацювання кандидатської дисертації «Художні особливості жіночої прози 80-90-х років XX ст.» у тексті докторської не використано.

Апробація роботи. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднювалися і обговорювалися більше, ніж на 50-ти наукових і науково-практичних Міжнародних (з них – 10 за кордоном) та Всеукраїнських конференціях («Единадесети національні славістичні читання. Време и история в славянските езици, литература и култура» (Софія, Болгарія, 2012), «Україністика: традиції і сучасність» (Варшава, Польща, 2013), «Świat bliski i

świat daleki» (Катовіце, Польща, 2014), «Antropologia krajobrazu: obraz – zmysły – pamięć» (Гнезно, Польща, 2014), «Ukrainistika – minulost, přítomnost, budoucnost» (Брно, Чехія, 2015), «Українська мова поза межами України» (Люблін, Польща, 2015), «Children and War: Past and Present. Third international multidisciplinary conference» (Зальцбург, Австрія, 2016), «Wspólnota wyobrazona. Pisarki Europy Środkowej wobec problemów literackich, społecznych i politycznych lat 1914-1944/1945» (Варшава, Польща, 2016), «Edukacja w okresie przemian» (Краків, Польща, 2017), XIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa «Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich – Tanatos» (Вроцлав, Польща, 2017), Міжнародний симпозиум «Діалог славистів на початку XXI століття» (Клуж-Напока, Румунія, 2018), International MAG Convention «The Image of the Self» (Львів, 2018); «Література для дітей і про дітей: історія, сучасність, перспективи», «Місто-як-текст: літературні проєкції», «У тридев'ятому царстві: феномен казки в літературі, фольклорі і медіа», «Мільйони історій: поетика пригод у літературі та медіа» (Бердянськ, 2008, 2009, 2014, 2016), «Українська література від давнини до сучасності: парадигми, напрямки, проблеми» (Запоріжжя, 2017), «Співпраця між Україною і Литвою в умовах російської загрози» (Ів.-Франківськ, 2015), «Подорож як літературознавча та культурологічна проблема», «Простір гуманітарної комунікації: трансформації академічного дискурсу» (Київ, 2009), «Літературний процес: кордони герменевтики, рецептивної поетики, теорії інтерпретації» (Київ, 2011), «Сучасна дитяча література: напрямки досліджень, тенденції, проблеми» (Київ, 2016), «Документалістика початку XXI століття: Проблеми теорії та історії» (Луганськ, 2011), «Лінгвостилістика XXI ст.: стан і перспективи» (Луцьк, 2015, 2017), «Література для дітей та юнацтва: інші/інакші, чужі/свої діти», «Генераційний феномен як бунт і де (кон)струкція», «Дитинство і література: поетика, методика, дидактика» (Львів, 2011, 2017, 2018), «Актуальні проблеми філології: мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін» (Маріуполь, 2010), «Дитяча література у мультикультурному світі» (Миколаїв, 2014), «Література для дітей та юнацтва в культурно-освітньому часопросторі: тенденції, проблеми, перспективи» (Рівне, 2013), «Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей» (Тернопіль, 2014), «Поетика містичного», «Біографія як текст» (Чернівці, 2010, 2014); щорічних Міжнародних симпозиумах «Література. Діти. Час» (Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва), щорічних звітних наукових конференціях Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладено в монографії «Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст.», підручнику «Українська література для дітей та юнацтва», збірнику статей «Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти», в 19 статтях у фахових виданнях України, 9 у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, та інших держав, 19 в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (585 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 504 сторінки, з них 409 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **«Вступі»** сформульовано проблему дослідження, вмотивовано його актуальність і новизну, мету й завдання, зв'язок із науковими програмами, окреслено об'єкт і предмет, теоретико-методологічні засади, методи дослідження; подано відомості про апробацію, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі «Науково-теоретичні засади дослідження літератури для дітей та юнацтва»** розглянуто теоретичні аспекти, запропоновано концепцію дослідження наукової проблеми.

У підрозділі **1.1. «Сучасний стан методології дослідження художніх текстів для дітей та юнацтва»** проаналізовано проблеми термінології, яка відкриває «актуальні на сьогодні шляхи проступання дослідницьких технологій» (Л. Мацевко-Бекерська). Узагальнення праць У. Баран, В. Кизилової, О. Папуші, М. Ніколаєвої, Д. Радда та ін. засвідчує увагу до понять, які конкретизують і диференціюють адресата твору, підкреслюють специфіку літератури, зорієнтованої на особливості сприйняття й читацькі запити реципієнта: «література для дітей», література для підлітків, «література для дітей та юнацтва». В англomовних дослідженнях функціонують терміни «дитяча і юнацька література» («Children's & Young Adult Literature»), «дитяча література або підліткова література» («Children's literature or juvenile literature»), «юнацька фантастика» («Young-adult fiction»). Закцентовано, що активне використання в українському літературознавстві досвіду зарубіжної критичної думки про літературу для дітей зумовило поєднання національних традицій термінотворчості із зарубіжними терміносистемами. За принципом диференціації літератури для молодших читачів, читачів-підлітків і молоді використовують словосполучення із додатковою конотацією: «текст для дітей», «проза для дітей», «повість для юнацтва» тощо. «Сучасна українська проза для дітей та юнацтва» – термінологічна константа дослідження – виокремлені на підставі жанрово-родової класифікації художні прозові тексти, написані українськими письменниками впродовж останніх двох десятиліть й адресовані дітям молодшого (проза для дітей), середнього (підліткова проза) та старшого шкільного віку (підлітково-юнацька проза). Основним маркером їхньої якості є художність, класифікаційним і демаркаційним критерієм – специфіка художніх і функціональних параметрів, зумовлена віковими особливостями адресатів.

Розглянуто тенденцію подвійного адресування творів та критично оцінені опозиційні відношення «дитяча література» / «доросла література», «література для дітей» / «література для дорослих». Аргументовано доведено доречність розгляду літератури для дітей в контексті загальної літератури.

На широкому матеріалі окреслено домінантні методологічні теорії і практики осмислення адресованих дітям та юнацтву текстів в українських і зарубіжних студіях. В Україні вона найчастіше є об'єктом філологічних студій (І. Бойцун, О. Будугай, О. Гарачковська, Н. Резніченко, В. Кизилова, О. Перетяга), меншою мірою розглядають її крізь призму педагогічного підходу, який превалював у ХХ ст.; наявна тенденція залучення до її вивчення новітніх критичних,

інтерпретаційних підходів (наратологічного – О. Папуша, К. Зайцева; герменевтичного та рецептивно-естетичного – Л. Мацевко-Бекерська; компаративного – Б. Салюк; теорії комунікації – У. Баран), спорадичного застосування інструментарію психоаналітичної та феміністичної критики, лінгвістики і стилістики. Найпоширенішими інтерпретаційними стратегіями є літературознавча (у центрі уваги – поетика тексту; текстуальний аналіз поглиблено історико-літературним, типологічним й актуальними критичними підходами), дидактична (акцент на функціональному аспекті літератури як засобу навчання, пізнання, виховання), мультидисциплінарна.

У підрозділі **1.2. «Художньо-естетична парадигма у силовому полі літературознавства»** осмислено проблему змісту, структури, природи формування й функціонування художньо-естетичної парадигми у літературознавчому дискурсі. Розуміння парадигми, окрім філософського, містить лінгвістичний аспект. З огляду на компонентну структуру явищ, тип зв'язків, які виникають між їхніми одиницями на підставі варіативності, подібності, протилежності, похідності чи субкатегоризації, з позицій парадигматики правомірно розглядати поетику тексту, творчість письменника, сегмент літератури, літературу певної доби, національну літературу.

Художньо-естетична парадигма сучасної української прози для дітей та юнацтва – багатокомпонентна макросистема, яку утворюють субпарадигми. Вони охоплюють компоненти поетики художніх творів, класифікованих за принципами вікового розрізнення адресатів, способу зображення дійсності, жанрової природи тощо. Ключові субпарадигми – тематико-проблемна, жанрова, образна, мовно-нарративна, парадигма хронотопу. У структурі субпарадигм можна виокремити мікропарадигми – системи елементів (явищ, процесів, ознак, маркерів), між якими виникають парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні типи зв'язків. Характер й природу художньо-естетичної парадигми літератури визначають художні особливості, тенденції та закономірності її розвитку.

Специфіка об'єкта дослідження найбільшою мірою виявляється через систему образів, залежить від жанрової природи тексту, регламентується тематикою й увиразнюється мовно-нарративними рішеннями – на цій підставі розроблено орієнтовну структуру художньо-естетичної парадигми. На основі спільних і диференціальних ознак постають класифікації і типології різного рівня, підкреслюючи різні типи парадигматичних зв'язків (спорідненість, протиставлення, гіперо-гіпонімічні та ієрархічні залежності).

Окреслено категорії художнього та естетичного, які є наскрізними, взаємозумовленими і взаємопов'язаними і підпорядковують собі всі структурні одиниці парадигми. Поняття «художність» охоплює поетику (зміст і форму) літературного твору, залежить від психології, творчого мислення і майстерності автора, забезпечує повноцінне функціонування твору, вписування його в традицію й канон та адекватну читацьку рецепцію. Виведено ключові критерії художності у творах для юних: переконливий образ дитини-героя, мова твору, жанрово-стильова зорієнтованість на читацькі запити, динаміка сюжетного

розвитку подій, особливі типи модальності зображеної дійсності, відповідні нарративні типи реалізації авторських інтенцій, показ світу «очима дитини».

Естетичне – єдність об'єктивних особливостей предмета та суб'єктивних якостей (оцінок, переживань, ідей, міркувань тощо) того, хто його сприймає. Змінюється естетична парадигма епохи, загальної літератури, зазнають змін й межі естетичних норм літератури для дітей та юнацтва. Однак завжди актуальними залишаються поняття естетичної цінності та естетичної функції художнього твору. Естетичне синтезує категорії досконалого, гармонії, міри, прекрасного, потворного, величного, піднесеного, героїчного, трагічного, комічного, драматичного.

У дисертації доведено, що специфіка художньо-естетичної парадигми пов'язана із особливостями творення, функціонування й рецепції літератури, а її зміна чи трансформація продиктована основними тенденціями розвитку. Їх вияв, аналіз й систематизація – важливий аспект наукової проблеми.

Узагальнено досвід дослідження тенденцій як наукової проблеми літературознавства, сформульовано уточнене визначення поняття. Тенденція – засвідчені певними явищами і процесами зміни в стані об'єкта дослідження (літературного процесу, літературної творчості, сегмента літератури та ін.), які пояснюють його сутність, природу, особливості функціонування й напрями еволюції впродовж певного проміжку часу, залежать від внутрішніх та зовнішніх чинників. Сукупність усталених тенденцій становлять закономірність, що засвідчує літературну традицію. Розглянуто явище появи трендів та генези тенденції як загального феномена. Особливу увагу зосереджено на аналізі текстуальних тенденцій, які проявляються як літературні явища.

Доведено, що однією з найбільших проблем у аспекті відстеження тенденцій є ототожнення літератури для дітей і дитячої книжки, ототожнення тенденцій, які характерні для видання, функціонування, читання та комерційного успіху книг для дітей з тенденціями розвитку літератури як художньо-естетичного явища.

На формування тенденцій сучасної прози для дітей впливають літературні – текстуальні, а саме взаємодія традиції та новаторства в поетиці текстів; компоненти поетики, які засвідчують специфіку літератури для дітей і піддаються модифікації, й контекстуальні, зокрема домінування літературних напрямів, методів, підходів, – та позалітературні (авторські інтенції, читацькі запити, кон'юнктура ринку, культурні та суспільні) чинники. Вони формують тренди, визначають зміст і структуру тенденцій.

За критерієм масштабності, з урахуванням принципів ієрархічності й підпорядкованості, прозі для дітей та юнацтва характерні загальні тенденції, які охоплюють досліджуваний сегмент літератури; субтенденції, притаманні творам певної групи (адресованим дітям молодшого шкільного віку чи творам підлітково-юнацьким; визначені у творах реалістичної, реалістично-фантастичної, фантастичної прози); тенденції жанрової системи; наскрізні поетикальні тенденції, притаманні різним компонентам поетики в певній групі творів; локальні поетикальні тенденції.

Цілісне уявлення про художньо-естетичну парадигму сучасної української прози для дітей та юнацтва формує розуміння специфіки її поетики і тенденцій розвитку.

У підрозділі **1.3. «Концептуальний потенціал системного аналізу поетики тексту для дітей та юнацтва»** запропоновано концепцію художньо-естетичної парадигми сучасної української прози для дітей та юнацтва, методологію її пізнання, яка базується на системному літературознавчому аналізі поетики в синтезі з евристичним інструментарієм нарративного, рецептивно-естетичного, гендерного, постколоніального та інших підходів, мультидисциплінарних студій (вікової, гендерної психології та педагогіки, культурології, соціології). Ключовими і визначальними в побудові теоретичної і практичної моделі осмислення об'єкта дослідження стали класифікації: 1) на основі вікової приналежності читачів (проза для дітей, підлітково-юнацька проза); 2) на основі домінантного способу зображення світу в художньому тексті, типу його відношень до об'єктивної дійсності (реалістичний, реалістично-фантастичний, фантастичний); 3) на основі жанрової приналежності (літературні казки, оповідання, повісті, романи, модифіковані та синтетичні жанрові форми).

З огляду на художні особливості адресованої юним читачам літератури, концепції структури твору, концепцію єдності змісту і форми, системний підхід як методологію літературознавчого аналізу поетики твору (Г. Клочек, М. Кодак) у процесі дослідження художньо-естетичної парадигми сучасної української прози для дітей та юнацтва проаналізовано системотвірні компоненти поетики художнього твору: тематико-проблемний, жанрово-стильовий, сюжетно-композиційний, образний, мовний, хронотоп і нарацію.

У підрозділі **1.4. «Методологічні аспекти теорії комунікації та комунікативної теорії в дослідженні сучасної прози для дітей та юнацтва»** актуалізовано напрацювання зарубіжних (М. Бентон, Г.-Г. Еверс, К. Карманн, Е. О'Салліван, М. Ніколаєва, П. Гант, З. Шавіт) та українських науковців (У. Баран, А. Бойчук, К. Зайцева, Л. Мацевко-Бекерська, О. Панько, О. Папуша) і констатовано, що продуктивною методологічною платформою досліджень літератури для дітей та юнацтва є теорія комунікації та комунікативна теорія.

«Автор-текст-читач» – концептуальна основа, ключ до розуміння тенденцій нарративного та рецептивно-естетичного плану. Автор як один із компонентів комунікаційної парадигми цікавий як оптика інтерпретації текстуальної дійсності, яку також можна розглядати крізь призму біографізму, аналізу національно-культурного контексту. Текст як компонент комунікації є основним об'єктом у процесі визначення тенденцій та художніх особливостей сучасної прози для дітей та юнацтва. Розгляд його з позицій рецептивної поетики полягає в поясненні «секретів» породження художнього смислу (Г. Клочек) дорослим автором з орієнтацією на рецепцію юного читача, кодування/декодування, специфіки текстуальних стратегій, зумовленої як індивідуально-психологічними, так і соціально-історичними характеристиками читача. Читач (у текстуальному й контекстуальному вимірах) зумовлює специфіку літератури для дітей та юнацтва, що доведено з урахуванням положень Р. Барта, В. Ізера, У. Еко, М. Зубрицької.

Тип читання й сприйняття текстів залежить від віку читача й пояснює інтерес до творів певного жанру, композиційної побудови, спрямування.

Теоретичні основи застосування наратологічної перспективи як методологічної стратегії виявлення специфіки організації розповідного дискурсу в літературі для дітей (О. Папуша), аналіз наративних стратегій та оповідних рівнів конкретних творів (У. Баран, К. Зайцева) засвідчують актуальність наратологічних студій у процесі осмислення художньої специфіки прози для дітей та юнацтва, закономірностей її розвитку та формування комунікаційної парадигми «автор-текст-читач». Класифікацію наративних моделей у текстах базовано на критеріях змісту (що сказано) або форми, дискурсу (як сказано).

Поетикальні тенденції залежать від побудови розповіді/оповіді у тексті, моделей наративних структур (орієнтований на дію, сюжеторієнтований (action-oriented) та орієнтований на характер (character-oriented) наративи – М. Ніколаєва, П. Ноделман; традиційні й нетрадиційні, лінійні й нелінійні, центричні й ацентричні типи наративів – В. Сірук), типу наратора (гомодієгетичний, гетеродієгетичний), авторської присутності й позиції в тексті, «точки зору».

Підрозділ 1.5. «Гендерний підхід як інструмент пізнання сучасної прози для дітей та юнацтва» розкриває потенціал гендерної методології, актуалізованої динамічним потоком адресованих юним читачам текстів з виразним гендерним маркуванням, функцією гендерної ідентифікації та соціалізації.

Гендерні дослідження є результатом еволюції жіночих студій, вони частково актуалізують елементи феміністичної теорії. Особливої ваги набувають праці прихильниць феміністичної критики (В. Агеєва, С. де Бовуар, Т. Гундорова, О. Забужко, Н. Зборовська, К. Мілет, С. Павличко, Е. Шовалтер та ін.) як теоретико-методологічна база досліджень особливостей художнього мислення та «жіночого письма», основного конструктору «дівчачого/жіночого досвіду» у так званих «дівчачих текстах», написаних жінкою-авторкою та адресованих юним читачкам («Задзеркалля» О. Луцевської, «Школярка з передмістя» О. Думанської, «Перехідний вік моєї мами» І. Мацко, збірка оповідань «Чат для дівчат» та ін.).

На противагу феміністичній критиці набувають популярності маскулінні студії, що виокремились як «дослідження утисків чоловіків і проблематики культивованих у культурі Заходу деструктивних стереотипів чоловічості» (А. Матусяк). Теоретики маскулінної критики Е. Бадінтер, Р. Конел, М. Кімел, І. Кон, Я. Кохановські, М. Светлиці та ін. пропонують «нову школу інтерпретації чоловічого письма» (А. Матусяк). Маскулінні студії забезпечують методологічну основу та інструментарій гендерних досліджень прози про хлопців («хлопчачих текстів» С. Гридїна, О. Гавроша, В. Рутківського, А. Кокотюхи та ін.), де домінує чоловіча ідентичність, розгортається маскулінний дискурс. Фемінні та маскулінні студії – теоретична база гендерного підходу, особливо актуального в осмисленні та інтерпретації гендерно симетричної прози.

У дисертації запропоновано модель дослідження літератури для дітей та юнацтва з використанням інструментарію гендерного підходу, побудовану на комунікаційній парадигмі «автор-текст-читач», де на рівні тексту домінує персонаж як репрезентант гендерної ідентичності, типу поведінки, учасник

гендерних відносин, носій гендерної культури, а предметом дослідження є гендерна поетика як сукупність художніх, гендерно маркованих особливостей твору.

У підрозділі **1.6. «Постколоніальна теорія (критика) і дослідження літератури для дітей та юнацтва»** увагу зосереджено на актуальності постколоніального підходу. Прочитання із цих позицій художнього твору передбачає аналіз його прихованих вимірів, відчитування значень з постколоніальної, посттоталітарної, посткомуністичної перспективи.

Зарубіжна практика демонструє активне використання інструментарію постколоніальних досліджень стосовно літератури для дітей та юнацтва (Р. Макгілліс і М. Корана, П. Ноделман, К. Леснік-Оберштайн, Д. Коген Такер, Ч. Сарланд), в українському літературознавстві ці студії тільки починають формуватися. Завдання постколоніальних досліджень можна сфокусувати на основних формулюваннях: вироблення об'єктивної методологічної рефлексії й теоретичної критики з позицій постколоніальної культури; визначення й окреслення предмета постколоніальних досліджень (аналіз художньої репрезентації імперського та колонізованого дискурсів, зображення дитини і дитинства в цих контекстах); інтерпретація «постколоніального письма», колоніальних, антиколоніальних і постколоніальних поглядів автора, ретрансльованих на різних рівнях поетики тексту (тематики, осмислення історії, представлення національних героїв, пародіювання імперських інтересів, ставлення до національної культури і традицій); постколоніальне перепрочитання, дерадянізація канону класики літератури для дітей та юнацтва.

Постколоніальну інтерпретацію використано у процесі вивчення тематико-проблемного кола, зокрема в тій його частині, де мова йде про антиколоніальні та постколоніальні теми; авторську інтерпретацію проблем дитинства та зображення дитини у часи тоталітарного та посттоталітарного часу в повістях для підлітків. Предметом досліджень стають концепти «втрачене дитинство», тоталітарна травма покоління радянських дітей та образи дітей перехідної епохи.

Проаналізовані методи й підходи використані в дослідженні адресованих дітям та юнацтву художніх творів сучасних українських письменників.

У **другому розділі «Тематико-проблемна парадигма сучасної прози для дітей та юнацтва»** на прикладі аналізу текстів сучасної української прози для дітей та юнацтва проілюстровано ключові тенденції паралельного розвитку традиційної (класичної) та нової (сучасної) тематико-проблемних груп, постколоніального подолання тематичних табу, актуалізації танатичної та мілітарної проблематики.

Підрозділ **2.1. «Сучасні вияви традиційних тем у прозі для дітей молодшого шкільного віку»** зосереджено на систематизації та класифікації тематики й проблематики сучасної прози для дітей.

Традиційні теми і проблеми характерні здебільшого для казок, пригодницько-фантастичних творів, адресованих читачам старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Темі дружби, взаємодопомоги, любові до ближнього, досягнення бажаного завдяки наполегливій праці через ігрове і

фантастичне, враховуючи життєвий та естетичний досвід читача, актуалізують сучасні казкарі Л. Мовчун, В. Читай, Д. Матіяш, Б. Матіяш, Т. і М. Прохаськи, З. Мензатюк, Г. Ткачук та інші. Християнські цінності пропагують казки на релігійну тематику Д. Матіяш, Б. Матіяш, О. Луцевської, З. Мензатюк. Родинна тематика чи не найкраще репрезентована трилогією «Хто зробить сніг», «Куди зникло море», «Як зрозуміти козу» Т. і М. Прохаськів. Тема дитинства в сучасній прозі для дітей розгортається в контексті змалювання найближчого оточення дитини, дитячих ігор та уяви; синтезу казкових, пригодницьких та фантастичних сюжетів, відтворення природи й навколишнього світу, який її оточує («Лялечка і Мацько», «Втеча звірів, або Новий бестіарій» Г. Пагутяк, «Тринадцятий місяць у році» Г. Кирпи, дилогія «Ганнуся» В. Рутківського, трилогія «Федько, прибулець з Інтернету» С. Гридїна та ін.). Урбаністична тематика й топоси домінують у «Київських казках» З. Мензатюк, казковій повісті «Вечірні крамниці вулиці Волоської» Г. Ткачук.

Теми щасливого дитинства, родинних традицій та любові до рідного краю, морально-етичну проблематику репрезентують твори для менших читачів. Відповідно до віку дитини ускладнюються й базові цінності життя, естетичний і моральний досвід, наближаючись до рівня дорослого, що позначено на діалозі письменника і читача й засвідчено поетикою текстів. Зникає універсальність твору й увиразнюється психологічний, гендерний, соціальний та інші плани художнього зображення.

У підрозділі **2.2. «Соціально-психологічні проблеми юної особистості у сучасних реаліях: літературно-художній ракурс»** доведено, що реалістична, пригодницька, фантастична література, адресована підліткам та юнацтву, вирізняється значним тематичним розширенням та оновленням, що продиктовано соціокультурними змінами й зміною дитини, ставлення до дитинства, запитам читачів, впливами світових літературних практик. Найпопулярніші у підлітковій реалістичній літературі теми дорослішання, становлення особистості, соціалізації, екзистенції, шкільного життя дитини; психологічні проблеми самотності, комплексування; спілкування з ровесниками і батьками, складних взаємин у колективі («Мій друг Юрко Циркуль» В. Бердта, «Я закохалася» М. Морозенко, «16 весна» В. Теремка, «Не такий», «Незрозумілі», «Не-Ангел» С. Гридїна, «Крута компанія» Н. Білої, «Наша велика вигадана родина», «Задзеркалля» О. Луцевської, «Солоні поцілунки» О. Купріян, оповідання із збірки «Новенька та інші історії» О. Сайко, «Дівчина з міста» О. Рижко, «Марічка і Костик», «Полянами і хмарочосами» С. Процюка, «Марта з вулиці святого Миколая» Д. Матіяш, «Школярка з передмістя» О. Думанської та ін.). Художньо осмислені проблема кризи інституту сім'ї, тема соціального сирітства (повість «Інший дім» О. Луцевської, збірка оповідань «Мама по скайпу»); проблема комунікації «іншої» дитини і світу («140 децибелів тиші» А. Бачинського, «Метелики в крижаних панцирах» О. Радушинської, «Трамвай № N» А. Маслюха).

Висвітлення соціально-психологічних проблем відбувається у творах реалістичного спрямування. Така література особливо актуальна, оскільки дає читачеві змогу побачити себе і світ навколо, а письменникові – створити наратив,

за допомогою якого можна з дитиною «проговорити» реалії сьогодення. Тенденція розвитку реалістичної, соціально-психологічної прози про і для підлітків, актуалізація складних, «гострих» чи «недитячих» тем екзистенційного характеру – висхідна й динамічна, що засвідчує порівняльно-типологічне зіставлення кількості виданих творів з початку 1990-х років, а також їх популярність.

У підрозділі **2.3. «Тема смерті й танатичні мотиви в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва»** простежено тенденцію розгортання теми смерті в адресованій юним читачам прозі. Танатичні мотиви завжди були присутні в казках, дитячих іграх (діти гралися у війну; імітували обряди поховання своїх улюбленців, а серед сучасних іграшок – ляльки з домовинами, ляльки-привиди і мерці, хрести та ін.), однак наявність їх в авторській літературі сприймалася насторожено. Тема смерті вважалася прерогативою літератури для дорослих.

З'ясовано, що в реалістично-психологічній прозі чи реалістичних фрагментах текстів інших жанрів танатичні мотиви проявляються в показі психологічних переживань дітей із приводу смерті батьків, друзів («Мій тато став зіркою» Г. Кирпи, «Не-Ангел» С. Гридїна, «Місто Тіней» М. Марченко) чи домашнього улюбленця («Плутон» В. Вздольської); у наведених роздумах про смерть як припинення життя і перехід у другий вимір («Марта з вулиці Святого Миколая» Д. Матіяш, «Хто зробить сніг» Т. і М. Прохаськів); у зображенні суїцидальної поведінки юних героїв, висвітленні їх розуміння і сприйняття смерті як звільнення від усіх проблем («Задзеркалля» О. Луцевської, «І паралельні перетинаються» С. Гридїна); через призму іронічного ставлення до смерті, дитячої «гри у смерть», актуалізації містичних сюжетних елементів, локусів цвинтаря («Все починається в 13» В. Бердта).

Специфіка розгортання танатичної теми залежить від обраного письменником плану розповіді (реалістичного чи фантастичного), жанрово-стильової природи твору, зорієнтованості на вікову категорію адресатів. У прозових текстах для менших читачів найчастіше смерть людини трактується метафорично, як перехід із земного буття в інший простір («Мій тато став зіркою» Г. Кирпи). Соціально-психологічні повісті для підлітків розкривають цю проблему глибше через психологію переживань та екзистенційних роздумів юних героїв («Не-Ангел» С. Гридїна, «Марта з вулиці Святого Миколая» Д. Матіяш). Насильницька смерть – один із жанрових елементів детективної прози для підлітків і молоді («Гімназист і Чорна Рука» А. Кокотюхи).

Підрозділ **2.4. «Мілітарна тема в літературі для юних»** присвячено аналізу теми «діти і війна», актуалізованої реаліями сьогодення та репрезентованої в художній прозі на рівні центральної проблеми чи другорядних мотивів.

Тенденція художнього розгортання мілітарної теми має характерні прояви: автори реалістичних творів виводять на арену дітей-героїв, показують їхнє переживання війни, трагічні травматичні події і завжди засуджують протистояння між людьми, вказують на їхню антигуманність; маркерами мілітарної тематики є образи героїв (образний рівень), події, час і топоси (сюжетно-композиційний рівень), лексика й форма розповіді (мовно-нарративний рівень). Художня

інтерпретація теми «діти і війна» у прозі для дітей та юнацтва зазнала суттєвих трансформацій: від трафаретно зідеалізованих дитячих образів до проникнення в психологію і характер дитини, погляду на війну, як на велику трагедію, що увірвалася в дитинство і назавжди залишила слід у долі покоління (автобіографічна повість «Потерчата» В. Рутківського). Сучасна реалістична література для дітей – новий етап осмислення цієї теми у формі письменницьких спогадів про власне «втрачене» воєнне та повоєнне дитинство, опису сучасних подій на сході України з метою ретрансляції авторських переживань та формування національної та громадянської позиції юних.

У підрозділі **2.5. «Постколоніальна практика подолання тематичних табу в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва»** здійснено постколоніальне прочитання прози для юних читачів. Сучасний літературний процес дає ґрунтовні підстави переконатися, що епоха після колоніалізму у прозових творах для дітей та юнацтва позначена тенденціями, пов'язаними з колоніальним досвідом, антиколоніальними інтенціями, постколоніальним мисленням авторів.

Постколоніальне найчастіше проявляється в жанрах історичних повісті, роману. При цьому письменники використовують і фантастичні, казкові елементи, засоби гіперболізації та метафоризації в образотворенні. Знаковими в цій групі є історичні твори В. Рутківського: тетралогія «Джури», діалогія «Сині води», повість «Сторожова застава». Увагою до національного минулого як чинника національної ідентичності, антиколоніальною тематикою позначені історико-пригодницькі повісті М. Морозенко «Іван Сірко, великий характерник», «Іван Сірко, славетний кошовий», О. Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу», «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» та ін.

Постколоніальна тенденція виявляється в порушенні теми дитинства і життя дітей за радянського режиму, в роки розпаду СРСР. Образи дітей перехідної епохи, які беруть участь у боротьбі за незалежність своєї держави та уособлюють вільне молоде покоління, постулюють у повістях «Варвари», «Вітроломи» С. Процюк, «Як я руйнувала імперію» З. Мензатюк, «Хутір» О. Захарченко. Сучасні твори постколоніальної тематики заряджені на об'єктивну оцінку тогочасної дійсності й покликані висвітлити її крізь призму дитячих переживань і світобачення, актуалізувати проблеми національного відродження і формування національної ідентичності.

Третій розділ «Жанрова парадигма сучасної української прози для дітей та юнацтва» присвячено дослідженню жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва, класифікації й аналізу жанрових форм, визначенню жанрово-стильових тенденцій та закономірностей.

У підрозділі **3.1. «Проблема жанру і особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва»** на основі традиційного розуміння жанру як формально-змістової категорії, наукового аналізу проблем історичної динаміки жанрів, функціонування жанрових систем, проявів жанрових модифікацій (М. Бахтін, Н. Бернадська, Т. Бовсунівська, Ю. Ковалів, Н. Копистянська, Н. Лейдерман, Н. Тихолоз, М. Ткачук, Ц. Тодоров та ін.), інтерпретації художніх текстів змодельовано жанрову систему та окреслено

жанрово-стильові тенденції розвитку сучасної української прози для дітей та юнацтва.

Жанрова система означеного сегмента літератури специфічна тим, що в ній поєднані традиційні та новоутворені жанри, чисті й змішані, притаманні загальній літературі й адресовані передусім дітям (казка, повість-казка, шкільна повість). Основними аспектами, які об'єднують усі жанри літератури для дітей у систему, є наявність казкового, ігрового, пригодницького, фантастичного елементів як змістових й формальних якостей твору, жанрозначущих компонентів.

У межах сучасної прози для дітей та юнацтва виокремлено три основні групи: реалістична проза (оповідання; реалістична, соціально-психологічна, детективна повість; автобіографічний, психологічний роман), реалістично-фантастична проза (літературна казка, повість-казка, різновиди пригодницьких повісті та роману, казкова хроніка), фантастична проза (фантастичні казка, повість, роман, роман-фентезі).

Підрозділ **3.2. «Новочасні реалії літературної казки»** зосереджений на проблемі специфіки функціонування сучасних літературних казок І. Андрусяка, О. Дерманського, О. Ільченка, Б. Матіяш, Д. Матіяш, З. Мензатюк, Л. Мовчун, М. Павленко та ін. Яскраве авторське фантазування, вигадка, поєднані з елементами реалій, у літературних казках супроводжуються героїчним, ліричним, гумористичним, іронічним, філософським, психологічним, романтичним пафосом. Іноді у творчості автора вживаються елементи різних жанрових підвидів, трансформацій літературної казки, що свідчить про поєднання в жанровій матриці народного та авторського елементів («Півтора бажання: казки з Ялосоветиної скрині» М. Павленко).

За останні два десятиліття з'явилося чимало казок на релігійну тематику (зокрема різдвяні казки). Їм, як правило, притаманні жанровий синтез казки та притчі, легенди, жанрові модифікації, пов'язані із екстраполяцією біблійних мотивів та образів («Казки П'ятинки» Д. Матіяш, «Казки Різдва» Б. Матіяш).

Окремий жанровий різновид – урбаністичні казки, в яких топоси сучасних міст переплітаються із легендарними оповідками («Київські казки» З. Мензатюк). Малочисельною є група гумористичних («Малюк – принцеса Драконії» О. Дерманського), сатиричних, іронічних (збірка «Козак. Король. Крук» О. Ільченка) казок. Проаналізовано тенденцію об'єднання авторських казок у цикли, обрамлені сюжетною розповіддю історії. Розглянуто літературні казки з подвійною адресацією – для дітей і для дорослих («Закохані казки» О. Гавроша).

Для сучасної української літературної казки під впливом постмодерних тенденцій характерні прояви жанрового синтезу, проникнення ознак інших жанрів: «фантастична казка», «чарівна казка», «віршказка» («Зайчикове Різдво» І. Андрусяка), «казкова оповідка» («Брати Котигорошки: казкові оповідки» Оляни Рути), «казкова повість», п'єса-казка («Прибульці» В. Рутківського), казка-небилиця («Небилиці про рукавиці» З. Мензатюк), повість-казка («Стефа і її Чакалка» І. Андрусяка), повість-гра («Хто боїться зайчиків» І. Андрусяка).

Літературна казка в сучасній прозі функціонує як метажанр, тому казковими означають повісті, п'єси, романи. «Казкова поетика, мотиви, епізоди, персонажі зі

своїм казковим хронотопом, особливо казковий простір, стають жанрозначущим компонентом різних за жанром творів» (Н. Копистянська). У роботі диференційовано казковість як жанрову ознаку, «жанрозначущий компонент» і казку як самостійний або вставний жанр чи елемент синтетичного жанру.

У підрозділі **3.3. «Жанрові різновиди повісті для дітей та юнацтва»** проаналізовано найрепрезентативніші зразки казкової, пригодницької, пригодницько-фантастичної, історико-пригодницької, пригодницько-історико-біографічної, детективної, соціально-психологічної, шкільної, фантастичної повістей. Аргументовано доведено, що казкова пригодницька повість – домінанта жанрової системи сучасної прози для дітей та юнацтва. Ключові поетикальні тенденції творення казкової повісті – використання, трансформація, інтерпретація казкових мотивів персоніфікації («Втеча звірів, або новий бестіарій» Г. Пагутяк), перевтілення («Кігтик Ковбаско» С. Гридіна), виконання складних завдань, проходження квесту головним героєм («Федько, прибулець з Інтернету» С. Гридіна), мандрів у часі і просторі («Вечірні крамниці вулиці Волоської» Г. Ткачук); поєднання реального та вигаданого, пригодницький характер сюжету («Чудове Чудовисько» О. Дерманського).

Сучасна пригодницька повість побудована на основі трьох типів зображення дійсності, тому в її межах виокремлюють жанрові підвиди – пригодницько-реалістичну («Знає тільки Мару» О. Рижко), пригодницьку реалістично-фантастичну (повісті пенталогії «Русалонька із 7-В» М. Павленко), пригодницько-фантастичну («Планета Смугастих Равликів» Л. Ворониної).

Значну увагу приділено аналізу детективних повістей «Відчайдушні» С. Гридіна, «Мисливці за привидами» та «Гімназист і Чорна рука» А. Кокотюхи, «дитячих детективів» Л. Ворониної. Заакцентовано на іманентних особливостях поетики детективної прози для юних: герої-ровесники читачів стають юними детективами і здійснюють своє розслідування злочину; іноді поряд із персонажами діє професійний детектив; часто наявні літературні ремінісценції, відсилання до образів відомих детективів, чию поведінку намагаються наслідувати юні герої; у творах відсутній натуралістичний опис паталогічних вчинків, вбивств чи інших проявів насильства; таємниця пов'язана не тільки з розкриттям злочину, а й із пізнавальним, іноді й повчальним мотивом. Дитячі детективи часто серійні.

Параграф *3.3.1 «Пригодницька історична повість»* спрямовано на з'ясування художніх особливостей і тенденцій розвитку адресованих дітям та юнацтву історичних пригодницьких творів. Підставою для виокремлення у сучасній українській прозі для юних читачів пригодницької повісті на легендарній основі («Неймовірні пригоди Остапа і Даринки», «Канікули Остапа і Даринки», «Детективи в Артеку, або команда скарбошукачів», «Детективи з Артеку. Таємниці кам'яних могил» А. Бачинського; «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» З. Мензатюк, «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» О. Гавроша); історико-пригодницької («Сторожова застава» В. Рутківського, «Самійло» Я. Яріша) та пригодницько-історико-біографічної («Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» О. Гавроша та «Іван Сірко,

великий характерник», «Іван Сірко, славетний кошовий» М. Морозенко) повістей стала історична складова та спосіб її художньої репрезентації. Доведено, що поєднання фактографічності, хронології подій з пригодницьким сюжетом, змалюванням історичних осіб, художніми домислами та центруванням образу юного героя – ознаки сучасної історико-пригодницької прози.

У параграфі 3.3.2. *«Реалістична (соціально-психологічна і шкільна) повість»* проаналізовано тенденцію актуалізації реалістичних текстів у сучасній прозі для дітей та юнацтва. З-поміж інших їх вирізняє репрезентація дискурсу дитинства, дорослішання дитини. У соціально-психологічних творах («Інший дім» О. Луцевської, «Крута компанія» Н. Білої) діють реальні персонажі, автори акцентують на психології головних героїв, уважні до їх внутрішнього світу, поведінки, взаємин із соціумом, а основним рушієм є конфлікт чи конфлікти (внутрішні і зовнішні). Шкільна повість і шкільний роман – іманентні жанри літератури для дітей та юнацтва. Їх вирізняють шкільна проблематика та специфічний хронотоп: топоси школи, час, визначений навчальним роком, події й пригоди, пережиті героями спільно чи окремо, але які вплинули на них, змінили їх. Аналіз історичної динаміки жанру української шкільної повісті засвідчує, що сучасні письменники більше уваги звертають не так на пригоди, як на психологічний бік оповіді («Я закохалася» М. Морозенко, «16 весна» В. Теремка, «Дівчина з міста» О. Рижко). У другій половині ХХ ст. інтенсивніше розвивалася пригодницька шкільна повість, а на початку ХХІ ст. яскравіше представлена соціально-психологічна шкільна повість.

У підрозділі 3.4. **«Динаміка мотивів і виражальних засобів в оповіданні для дітей та юнацтва»** проаналізовано реалістичні оповідання для молодших школярів та підлітків, специфіку біографічних оповідань.

Тенденцію занепаду на початку ХХІ ст. адресованого молодшим школярам реалістичного оповідання можна пояснити модою на фантастичні твори, складністю художньої розмови дорослих письменників з дітьми про реалії життя. Сучасні пізнавальні, адресовані меншим читачам, оповідання А. Григорука, Г. Кирпи, О. Кротюк побудовані, як правило, на одному епізоді з життя дитини, який є показовим для її морально-етичного вибору.

Певний жанровий «репертуар» диктує час, стильова течія доби і читацькі запити сучасного молодого покоління. Увага до проблем підлітків, їх дорослішання й соціалізації, тенденція тематичного розтабування визначають популярність реалістичних соціально-психологічних оповідань. Вони наповнюють авторські («Новенька та інші історії» О. Сайко) та колективні збірки про і для підлітків («Така любов. Прозобукет», «Перше побачення. Прозобукет», гендерно орієнтовані «Чат для дівчат» та «10 історій для хлопців» та ін.). Жанрові модифікації малої прози для підлітків творяться на основі нових типів конфліктів, залежать від художньо-естетичних тенденцій, специфіки соціалізації та формування світоглядних позицій, читацьких інтересів.

Значного розвитку за останні десятиліття набув жанр біографічного оповідання для дітей (серія «Життя видатних дітей»). Для сучасної малої художньо-біографічної прози С. Процюка, І. Роздобудько, О. Ільченка,

О. Гавроша, М. Павленко та ін. характерні поєднання реальних фактів і художньої вигадки; особлива структурно-композиційна побудова; інтертекстуальні вкраплення (цитати із біографій, творів, щоденників, спогадів, листів), казкові алюзії. У цих творах сюжетно-подієвий розвиток накладено на хронологію подій з життя (дитинства) людини, про яку йдеться. Характери юних героїв прослідковано в динаміці, акцентовано на чинниках, які мали значний вплив на формування юної особистості й розвитку її таланту. Автори обирають особливий ракурс трактування і світобачення – очима дитини. Тематичні акценти (дитячі зацікавлення, ігри, навчання, переживання), розгортання проблемних аспектів (стосунки з батьками, зі шкільними товаришами) продиктовані орієнтацією на читача, його зацікавлення, пізнавальні інтереси, особливості сприймання тощо.

У підрозділі **3.5. «Трансформації романних форм в літературі для юних»** основну увагу зосереджено на аналізі романів автобіографічного, пригодницько-фантастичного та роману-фентезі.

Художній прийом щоденникової оповіді – маркер автобіографічної прози і творів з елементами автобіографізму. У сучасній прозі для дітей та юнацтва помітні два види творів щоденникового типу: написані на основі реальних чи можливих у реальності подій, що висвітлюють життя головного героя, який може мати, а може й не мати прототипів (повість-щоденник, роман-щоденник); автобіографічні, де прототипом головного героя є письменник (автобіографічні повість і роман). Сповідальність, психологізм у зображенні внутрішнього світу головного героя, розповідь від першої особи, спогади про дитинство – ознаки, притаманні адресованим юним читачам автобіографічним повістям і романам. Щоденниковий формат диктує жанрово-стильові й інші особливості поетики соціально-психологічного (шкільного й молодіжного водночас) роману А. Левкової «Старшокласниця. Першокурсниця». Сповідальна манера письма й щоденникова форма роману О. Слоньовської «Дівчинка на кулі» сприяють всебічному висвітленню переживань юної особистості на тлі епохи, показу емоції й отриманого досвіду, передачі оцінних суджень, роздумів про життя дівчини, яка дорослішає.

Наведений аналіз роману-фентезі «Джовані Трапатоні» О. Росича, пригодницького роману – казкової хроніки «Розбійник Пинтя у Заклятому місті» О. Гавроша, авантюрно-політичного роману «Королівство» Г. Пагутяк, пригодницько-фантастичної трилогії «Лісом, небом, водою» Сергія Оксеніка засвідчує, що у контексті прози для юних жанр роману найчастіше стає змістово-формальною матеріалізацією пригодницько-фантастичних і фентезійних текстів, популярність яких зумовлена зацікавленнями читачів романтикою надзвичайного, прагненням реалізувати незадоволені бажання та потребу в грі, перевтіленні.

У четвертому розділі **«Парадигма образів дітей-персонажів сучасної української прози для дітей та юнацтва»** досліджено образну систему прозових текстів реалістичного, реалістично-фантастичного та фантастичного спрямування.

Образ дитини і дискурс дитинства – концептуальна основа, особлива ознака прози для дітей та юнацтва, яка вирізняє її з-поміж іншої літератури. Принципи образотворення, засоби розкриття, способи психологізації та індивідуалізації

характерів у літературі для дітей продиктовані специфікою поетики й віковими особливостями рецепції адресатів. В аналізі художніх особливостей змалювання дітей-героїв доречно застосування поширених в літературознавстві класифікацій портретів, форм, прийомів, засобів характеротворення (Л. Гінзбург, А. Єсіна, Л. Мацевко, В. Фащенко, А. Швець). Система образів, засоби портретування залежать від типу зображення дійсності, закономірностей взаємодії складників змісту і форми художнього твору, тих жанрових домінант, які перебувають на першому плані.

Підрозділ 4.1. «Діти-герої в реалістичній прозі» висвітлює типи образних систем і моделей зображення дитини-персонажа в реалістичних оповіданнях для молодших школярів, соціально-психологічних оповіданнях і повістях для підлітків та юнацтва. Якщо у творах для менших увага письменників зосереджена на поведінці дитини в конкретній ситуації, її вчинках крізь призму добре/погано, а основними аспектами побудови дитячих образів є участь у грі, діалог, суперечка, кумедний випадок, безпосередність і дотепність (оповідання А. Григорука, О. Кротюк, І. Роздобудько), то у творах для підлітків смисловий центр – сама дитина, яка є носієм групових якостей (світобачення, еталонів і стереотипів певної культури) та індивідуальних психологічно-прагматичних характеристик.

Для сучасної української реалістичної, соціально-психологічної прози для юних характерна переорієнтація з сюжету, дії на психологію персонажів. Повнота висвітлення зовнішності юного героя в реалістичних творах досягається, як правило, поєднанням розкиданих по всьому тексту фрагментів «паспортного» і психологічного портрета (Л. Мацевко називає такий тип «сюжетним портретом»).

Значною мірою побудова й художня специфіка портрета персонажа залежать від типу нарації. Характеристики персонажа як наративне питання розглядає М. Ніколаєва. У сучасній реалістичній прозі для дітей та юнацтва найпоширеніші такі наративні різновиди й художні практики характеристики персонажів:

– оповідь від першої особи юних героя/героїні твору, які є гомодієгетичними нараторами («Мала ніби не проти» Н. Білої, «Столик у кав'ярні» О. Остап'юк; «Дівчина з міста» О. Рижко, «Марта з вулиці святого Миколая» Д. Матіяш);

– розповідь від третьої особи та екстрадієгетичний (зовнішній щодо наративу), гетеродієгетичний (не є персонажем у ситуаціях і подіях, про які розповідає) наратор («Незрозумілі», «Не такий», «Не-Ангел» С. Гридїна, «Марічка і Костик», «Варвари» С. Процюка, «16 весна» В. Теремка);

– синтез двох форм психологічного зображення героя повною мірою виявляється у творах, де чергуються різні типи нарації: у тексті від третьої особи наявні фрагменти щоденникових записів, листів, спогадів, візій, внутрішнього мовлення і роздумів персонажів як оповідь від першої особи, пряма мова («Полями і хмарочосами» С. Процюка, «Солоні поцілунки» О. Купріян).

Одна із тенденцій образотворення – наявність у текстах-оповідях від третьої особи більше портретних деталей та описів зовнішності головних героїв, а в текстах від першої (оповіді про себе і друзів, щоденникова сповідь чи спогад з дитинства) опис зовнішності головного героя витісняє його психологічний портрет. Це не стосується другорядних персонажів, оскільки їх характеризує

герой-оповідач. Наративні моделі творів цієї групи однаково зорієнтовані на показ сюжету і на розгортання характерів.

Значна кількість персонажів сучасних реалістичних текстів для юних має прототипи. Яскравості й колоритності образам дітей додає мовленнєва поведінка.

Параграф 4.1.1. «Типологія образів дітей у реалістичній прозі для підлітків» розкриває аналіз, класифікацію й типологізацію образів дітей-персонажів. Враховуючи різні аспекти образотворення (зовнішній портрет, внутрішній світ, характер, поведінку, соціальний статус тощо), моделі стосунків персонажів, проблематику та специфіку поетики твору, досліджено такі типи дитячих образів: самотня дитина (Миколка із «Миколчиних історій» М. Павленко), дитина-бешкетник (Ігрек з повісті «Як я руйнувала імперію» З. Мензатюк), важкий підліток (сестри Грінкові з оп. «Час дітей» Т. Малярчук), дитина-аутсайдер (Лідка з оп. «Біла ворона» О. Сайко), дитина-дивак (Марта з повісті «Марта з вулиці Святого Миколая» Д. Матіяш), «інша» дитина (головний герой оп. А. Маслюха «Трамвай № N»), «маленький дорослий» (Вадим Журбін із повісті В. Бердта «Мій друг Юрко Циркуль»), самодостатня дитина (Ярина із повісті «Як я руйнувала імперію» З. Мензатюк).

У параграфі 4.1.2. *«Галерея характерів у межах одного тексту: психологічно-нاراتивний вимір»* на прикладі детального аналізу повісті «16 весна» В. Теремка крізь призму психологічно-нاراتивного виміру розкрито модель системи персонажів, яка побудована на зображенні групи дітей, їхній взаємодії. Персонажний компонент у цьому творі відіграє основну сенсотвірну функцію. Показ на рівні з індивідуальними героями групи головних дійових осіб М. Ніколаєва вважає ключовою особливістю сучасної літератури для дітей та юнацтва. Такий тип системи образів дає змогу авторові презентувати суб'єктивні позиції для читачів різної статі й різного віку, «представити більш відчутно різні аспекти людської природи». Принцип побудови системи персонажів як галереї, комбінування екстервентної та інтервентної форм психологічного зображення, авторська нарація, синтез різних ракурсів, точок зору, навіть нاراتивних перспектив – нові тенденції поетики сучасної шкільної прози.

У підрозділі 4.2. **«Образи дітей у біографічній та автобіографічній прозі»** проаналізовано образну систему циклу художньо-біографічних оповідань С. Процюка, І. Роздобудько, О. Ільченка (із серії «Життя видатних дітей») та автобіографічних повістей і романів, адресованих юним читачам. Обов'язковим компонентом образу центрального героя біографічних та автобіографічних творів є художня інтерпретація переважно дитячих, подеколи – і юнацьких років прототипу героя чи автора і їх синтез із художнім вимислом. Автори використовують традиційні засоби образо- і характеротворення: змальовують зовнішність літературних героїв, поведінку в конкретних ситуаціях, прояви характеру у взаєминах, розкривають психічні стани й емоції. Відмінності – тільки у виборі типу нاراتиву та його мовної реалізації.

Автобіографізм, який базується на психолого-аналітичному принципі ретроспекції, відчутний у романах «Дівчинка на кулі» О. Слоньовської, «Старшокласниця. Першокласниця» А. Левкової, соціально-реалістичних

повістях С. Гридїна («Не такий»), І. Мацко («Перехідний вік моєї мами») та ін. Образ автора сублімується в образ головних героїв-дітей по-різному. Автор ніби перевтілюється в героїв, живе в їхню епоху, але емоційно повертається у власне минуле, «згадує» себе в тому віці, виступаючи одночасно в двох іпостасях: як об'єкт і як суб'єкт, як читач і автор (М. Бахтін). Художні твори сповідального характеру і щоденникової форми містять глибокий, експресивний, побудований на основі самоаналізу, ретрансляції власних роздумів, переживань, мрій, снів, портрет героя-оповідача. Засобами психологічного зображення героїв є емоційна оцінка власних вчинків, самохарактеристика, «Я»-нарація, фрагменти листів, учнівських творів, подорожніх нотаток і навіть читацьких вражень. Персонажі увиразнюються завдяки різним типам портретування (ізолюваного і спарованого портретного опису, контрастного зображення і протиставлення персонажів).

Підрозділ **4.3. «Специфіка образів головних героїв у пригодницькій реалістично-фантастичній прозі»** розкриває систему образів дітей-персонажів, зумовлену природою поезики пригодницького тексту. Пригодницька проза – сюжетоорієнтована, автори менше вдаються до змалювання портретів і «внутрішнього життя особистості як важливого моменту образу світу», оскільки «психологізм спричинюється до розмивання сюжетних контурів, формує «внутрішній сюжет» (Т. Денисова). У пригодницькій літературі для дітей важливі не так переживання героїв, як події. Головні герої менше представлені як особистості, здебільшого вони – «агенти дії» (Р. Барт). Ця тенденція характерна для літературних казок та інших пригодницьких творів, адресованих читачам молодшого шкільного віку, де превалюють скупі, штрихові, мозаїчні, переважно статичні, із найзагальнішими типовими рисами образи дітей, а психологізм зведений до мінімуму («Джмеленя та володарка злиднів» Г. і Т. Микитчаків). У пригодницьких повістях про і для підлітків письменники, органічно поєднуючи вигадане та дійсне, використовують широкий арсенал художніх засобів характеротворення, динамічні, розосереджені, фрагментарні, об'ємні портрети, (пенталогія «Русалонька із 7-В» М. Павленко, «28 днів Бурундука» І. Андрусяка).

Психологічне зображення дітей-героїв, глибші й детальніші портретні описи різних типів наявні і в пригодницьких реалістично-фантастичних адресованих підліткам повістях Галини Малик («Злочинці з паралельного світу»), М. Марченко («Місто тіней»), історико-пригодницькій прозі О. Гавроша, М. Морозенко, В. Рутківського. Із появою творів цих авторів, як зазначає Н. Марченко, в літературний канон увійшов «новий герой-пасіонарій, повністю позбавлений будь-яких рис меншовартості чи засторог щодо власної української ідентичності».

У підрозділі **4.4. «Діти-персонажі у фантастичній прозі»** проведено думку, що діти-персонажі фантастичних творів ідеалізовані, часто наділені надприродними здібностями, бо виконують важливу місію. Поле їхньої діяльності – різні світи, часопросторові площини. Глибина психологічного зображення характерів залежить від урахування запитів цільової аудиторії. Юні головні герої – основний маркер адресування фантастичної літератури дітям та юнацтву.

У фантастичній прозі для юних читачів сформувалися такі типи художнього представлення персонажів-дітей: зображення звичайної дитини, яка перебуває у реальному та вигаданому світах, долає часопросторові межі завдяки уяві, у сні чи іншими способами, рятує когось чи щось (Яся з оповідання «Слон на ім'я Гудзик», Оля з повісті «Планета смугастих равликів» Л. Ворониної, Юхимко з повісті «Місто тисячі дверей» В. Арєнєва та ін.); зображення дитини-персонажа, яка володіє надзвичайними здібностями, магичними вміннями, здатна не тільки до мандрівки у часі і просторі, а й до перетворення, трансформацій (Гелена із повісті «Намалюй мене пташкою» Г. Рис); зображення юного героя у вигаданому, утопічному чи антиутопічному світі; героїзація та ідеалізація його; такий герой позитивний, вирізняється серед інших походженням, якостями, покладеною на нього особливою місією, від якої залежить життя інших людей, суспільства (Люцинда з «Королівства» Г. Пагутяк, Лисий і Леля з трилогії Сергія Оксеника).

У п'ятому розділі **«Парадигма художнього простору в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва»** проаналізовано категорію художнього простору, розглянуто специфіку художньої репрезентації ключових топосів й локусів у сучасній українській прозі для дітей та юнацтва.

У підрозділі **5.1. «Краєвиди з дитинства: місце і простір у сучасній українській літературі для дітей»**, спираючись на дослідження, концепції, підходи й класифікації художнього часопростору М. Бахтіна, Р. Інгардена, Д. Ліхачова, Ю. Лотмана, Н. Потреби, В. Тюпи та інших науковців, зауважено, що для дослідження просторової парадигми та локальних поетикальних тенденцій сучасної української прози для дітей та юнацтва важливий «зовнішній простір». Йдеться про ті просторові образи, що вказують на місце зображених подій, забезпечують просторовий розвиток сюжету твору, а також виявляють характери персонажів та ракурс авторського бачення.

Характеризувати «зовнішній простір» як художній компонент поетики адресованих дітям та юнацтву текстів актуально й через призму дихотомічних пар: реальний і вигаданий, відкритий і закритий, глобальний (універсальний) і локальний, конкретний і абстрактний, земний і космічний. Найпоширеніші в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва парадигми рідного краю, чужого світу та динамічного простору.

Підрозділ **5.2. «Топоси й локуси рідного краю: художня репрезентація та функціональне навантаження»** розкриває систему просторових образів, які творять просторову парадигму рідного краю. Показано, що ключовим є локус дому, з ним пов'язані локуси школи, міських чи сільських будинків, крамниць, саду, парку та інших місць, у межах яких розгортається сюжетна дія (шкільні повісті). Складником цієї парадигми є топос рідної природи (ліс, поле, річка), на лоні якої проходить дитинство головного героя («Потерчата» В. Рутківського), чи урбаністичні простори конкретних міст.

Аналіз історичної прози для дітей та юнацтва засвідчує розширення просторової парадигми до національних масштабів. Простір тут особливий, оскільки йдеться про минулий час і ті краєвиди, які автор не може побачити, але може уявно відтворити, спираючись на історичні джерела. Прийом «накладання» і

«переплетення» часових пластів без зміни місця подій використовують В. Рутківський («Сторожова застава»), М. Павленко («Русалонька із 7-В»).

У підрозділі **5.3. «Просторові маркери чужого світу в сучасній прозі для дітей та юнацтва»** охарактеризовано опозиційну до простору рідного краю парадигму. Просторова парадигма чужого світу (міста, села, країни) – система просторових образів, яка у прозі для дітей та юнацтва розгортається навколо топосу та локусів незнайомого, іноді навіть ворожого для головного героя місця. Таким місцем може бути чужий дім, чуже село/місто, чужа країна, чужа планета. Традиція зображення локусу чужого дому, в який потрапляє головний герой, бере початок у народних і літературних казках, де «завжди контрастно протиставляється «свій» і «чужий» простір, що є її (казки – К. Т.) сюжетним і жанровим ядром» (Н. Копистянська).

Сучасні прозаїки артикулюють різні варіанти реалізації художнього взаємозв'язку «локус – головний герой». Чужий дім назавжди є чужим для головної героїні Зоряни із оповідання О. Луцишиної «Килим з оленями». Інший дім стає центральним локусом у повісті О. Луцевської з такою ж назвою. Чуже місто і зруйноване «мертве» місто у Зоні творять простір повісті «Злочинці із паралельного світу» Галини Малик. Просторова парадигма чужого міста в художньому втіленні часто накладається на простір чужої країни. («Найкращі друзі», «Інший дім». О. Луцевської). Іманентним у сучасній прозі для дітей та юнацтва є контрастне співставлення просторових образів Батьківщини та чужої країни/міста («Школярка з передмістя» О. Думанської).

У фантастичній прозі для дітей та юнацтва, літературних казках ядром просторової парадигми чужого світу, окрім образу чужого міста, зринає топос чужої планети. Сюжет цих творів структурує розповідь про події, які відбуваються у межах топосів і локусів невідомого героєві вигаданого простору, казкового, паралельного, який не має референта й існує тільки в уяві суб'єкта («Таємниця Пурпурової планети», «Планета смугастих равликів» Л. Ворониної).

Підрозділ **5.4. «Динамічний простір – невід'ємний компонент поетики пригодницької прози»** розкриває специфіку побудови просторової площини пригодницьких творів для дітей та юнацтва. Їм властиві парадигма динамічного простору і часу (реального і вигаданого), розгортання мотиву подорожі, домінування топосу дороги, швидка зміна просторових образів (топосів і локусів), авантюрний характер. Дорога – ключовий аспект у пригодницько-фантастичній прозі Сергія Оксеніка, Г. Пагутяк, пригодницьких творах А. Бачинського, О. Гавроша, З. Мензатюк, М. Морозенко, В. Рутківського, Я. Яроша. Їхні головні герої мандрують, зустрічаються з іншими персонажами, переживають пригоди, проявляють характер, виконують місію, долаючи простір з певною метою. Місця подій, які пов'язані з етапами квесту персонажів, вирішенням їхньої долі, – ключові у творах і описані детальніше, часто з екскурсами в минулі часи. Це ілюструють казкові («Король Буків, або Таємниця Смарагдової книги», «Танок Чугайстра» О. Дерманського) та пригодницькі повісті, яким притаманні ремінісценції з історичних легенд і переказів, а в центрі хронотопу – відомі

історичні пам'ятки чи події («Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» З. Мензатюк; «Неймовірні пригоди Остапа і Даринки» А. Бачинського).

Мандрівка героя у просторі може накладатися на мандрівку в часі, а просторові картини-описи – одна на одну. У казкових та фантастичних текстах простір трансформується, перетікає, замикається чи викривлюється. У творах із парадигмою динамічного простору часто фігурує географічна карта. У вербальній (як опис) чи графічній (як ілюстрація художника) формах карти часто є структурною частиною тексту («Втеча звірів, або новий бестіарій» Г. Пагутяк «Скарби Примарних островів» Н. Дев'ятко). Функціонально в художньому тексті карти орієнтують героя і читача, зумовлюють сюжетний розвиток, є чинником лінійного простору, увиразнюють просторові зміни, у яких відбуваються події.

Шостий розділ «Гендерне маркування художньо-естетичної парадигми сучасної української підлітково-юнацької прози» містить аналіз гендерно маркованих прозових текстів, які репрезентують у сучасній українській прозі для підлітків та юнацтва виразну тенденцію формування трьох дискурсів – дівчачого, хлопчачого і гендерно симетричного.

У підрозділі **6.1. «Дівчачі тексти і фемінний дискурс у сучасній українській прозі для юних читачів»** зауважено, що «дівчачий» текст (про дівчат і для дівчат) визріває завдяки центруванню образів, характерів, опису поведінки та психології дівчат, що безпосередньо пов'язано із актуалізацією фемінного дискурсу в літературі, домінуванням жіночих значень, інтенції, досвіду. Його ознакою є репрезентація світовідчуття дівчини, яка дорослішає. «Дівчачим» також називають тексти, ідеальною читацькою аудиторією яких передбачено дівчат, на чому спеціально наголошує автор чи зазначає в рекомендаціях видавництво.

Феномен дівчачої прози в сучасній українській літературі забезпечили тексти І. Роздобудько, І. Андрусика, Є. Кононенко, О. Думанської, О. Слоновьовської, В. Рутківського, О. Сайко, Д. Матіяш, О. Рижко, О. Луцєвської, Н. Білої, Т. Стус. Тексти про дівчат і для дівчат вирізняються тематико-проблемним колом: дорослішання дівчинки, її перший досвід, пов'язаний з фемінною сутністю та гендерною соціалізацією; стосунки з батьками; дівчача дружба; переживання закоханості й стосунки з хлопцями; лідерство/аутсайдерство у шкільному колективі. Важливим аспектом є розгортання моделі стосунків «донька-мати» («Школярка з передмістя» О. Думанської, «Бабусі також були дівчатками» Є. Кононенко). Фемінність текстів про дівчат забезпечують авторський стиль і «жіноче письмо». Зауважено, що в аналізованих творах розповідь жінки-письменниці більш емоційна, психологічно заглиблена у внутрішній світ героїнь, а письменники-чоловіки більшої ваги надають логічному розвитку подій, мотивації вчинків, висвітленню причин і наслідків (диалогія «Ганнуся» В. Рутківського).

Образи головних героїнь обов'язкові в дівчачих текстах. Крім головної героїні, у них діють й інші дівчата. Прийоми контрастності, порівняння, зіставлення дівчат, їх характерів, світоглядних принципів, мотиви сестринства чи заздрості – тенденція у сучасній прозі для дівчат. Часто автори моделюють

поведінку героїв, керуючись гендерними стереотипами (твори О. Сайко), але є й альтернативні художні практики. І. Роздобудько у повісті «Пригоди на невідомому острові» в двох часопросторових площинах розкриває подолання гендерних стереотипів героїнями й показує, як час диктує нормативні уявлення про гендерну поведінку та маркери гендерної ідентифікації.

Фемінний дискурс у дівчачих текстах забезпечують щоденникові жанрові форми, сповідальний мовно-нарративний тип розповіді, композиційно-стильовий принцип «тексту в тексті» (фрагменти з дівчачого щоденника, листів). Орієнтація на читачів з урахуванням статі закладена в назвах серій книг для дітей.

У підрозділі **6.2. «Репрезентація маскулінного дискурсу в адресованій дітям та юнацтву сучасній прозі»** увагу зосереджено на аналізі художніх текстів, які створені на основі центрування образів, характерів, опису поведінки та психології хлопців, що безпосередньо пов'язано з актуалізацією дискурсу маскуліності, домінуванням чоловічих уявлень, досвіду. Хлопчачі тексти, як правило, адресовані не тільки читачам-хлопцям, але завжди про них («Не такий», «Незрозумілі», «Не-Ангел» С. Гридін, «Арсен» І. Роздобудько, «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу», «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» О. Гавроша, «Іван Сірко, великий характерник», «Іван Сірко, славетний кошовий» М. Морозенко, «Сторожова застава», «Потерчата», тетралогія «Джури» В. Рутківського, «Полювання на золотий кубок», «Мисливці за привидами», «Клуб боягузів», «Гімназист і Чорна рука» А. Кокотюхи та ін.). Ефективним для їхньої інтерпретації виявився інструментарій маскуліних студії І. Кона, А. Матусяк, М. Светліцкого.

Параграф 6.2.1. «Хлопчача реалістична проза» засвідчує, що маскуліний дискурс у творах для дітей та юнацтва реалістичного спрямування розбудовується через типово хлопчачі теми і проблеми, спосіб сприйняття і бачення світу (часто через автобіографізм), позицію головного героя – хлопця. Тема дорослішання хлопців, формування чоловічих якостей і способів поведінки в різних ситуаціях й обставинах – ключова у творах С. Гридін. Автор максимально відверто описує психологічний і фізіологічний, статевий розвиток хлопців. Маскуліність як основний концепт формування підліткового характеру увиразнюється у проявах закоханості, сексуального дорослішання. У хлопців проявляється типова, стереотипна поведінка сильнішого, котрий має захищати і оберігати слабшого, у ролі якого, як правило, виступає дівчина («Незрозумілі»). Підлітки намагаються бути самостійними, сильними духом, поводитися по-чоловічому. У компанії представників тієї ж статі, у порівнянні один з одним формується гендерний статус хлопців-персонажів: Дениса Потапова, Торнадо і Канава («Не такий»); Сашка Головка, Роми Мельника, Вовки Бадія («Незрозумілі»); Олеся і Чаплі («Не-Ангел»). У сучасній українській реалістичній прозі маскуліність героїв не дискредитується.

С. Гридін дівчачим образам не надає статусу суб'єкта і в цьому гендерна асиметричність його творів. Такий принцип побудови образної системи не властивий жінкам-письменницям, навіть якщо йдеться про хлопчачо-підлітковий текст (повість «Арсен» І. Роздобудько).

Параграф 6.2.2. «*Маскулінність і героїзм у контексті пригодницьких жанрів*» спрямовано на висвітлення тенденції розгортання маскулінного дискурсу у пригодницькій прозі. Специфіка маскулінності та фемінності тут не втратила дихотомічного конструювання. Основними концептами маскулінного дискурсу є: центральні образи (часто ідеалізовані) сильних, відважних, кмітливих хлопців та юнаків, які здійснюють авантюрні або героїчні вчинки, проходять своєрідну ініціацію, здобувають славу та визнання, стають національними героями.

Виключно маскулінний дискурс репрезентують твори О. Гавроша. Іван Сила та розбійник Пинтя – національні герої, які мають прототипів (Іван Фірцак та Григор Пинтя) – постають у повістях «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу», «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» на основі історичних і документальних фактів, авторського художнього вимислу. Характери головних героїв висвітлено в динаміці: хлопці переживають дорослішання і змужніння. Дійсність повісті «Розбійник Пинтя у Заклятому місті» казкова, побудована на подіях вигаданих, фантастичних. Специфіка творення художнього світу диктує свої закони зображення героїв і означення гендерної культури. О. Гаврош бере за основу традиційні константи самоствердження і самооцінки чоловіка. Образ Пинті, його поведінка є проявами швидше стереотипної, ніж «нової» маскулінності (І. Кон). Герой живе в чоловічому світі (опришківській ватазі), де обов'язковими рисами є мужність, сила, відвага, впевненість, а одним із етапів гендерної соціалізації – обрядові ініціації.

Подібними за принципами зображення головних героїв і характером маскулінного дискурсу є історико-біографічні пригодницькі повісті М. Морозенко «Іван Сірко, великий характерник», «Іван Сірко, славетний кошовий», в яких висвітлено змужніння, гартування характеру та здібностей Івана Сірка. Зображення козаків та українських князів, богатирів, які беруть участь у національній боротьбі, – основний сегмент маскулінного дискурсу історичної прози В. Рутківського.

Маскулінний за природою жанр детективу. Маскулінну концепцію головного героя і світу (герої – хлопці, з їх позицій автор висвітлює події; у центрі сюжету – їхні характери, поведінка, захоплення та інтереси) репрезентують детективні повісті А. Кокотюхи. У пригодницьких творах для дітей та юнацтва традиційно презентують нормативну маскулінність.

У підрозділі **6.3. «Сучасна проза для дітей і юнацтва: гендерно симетричний формат»** осмислено твори, поетика яких транслює повноцінний двовекторний гендерний дискурс. У них автори висвітлюють проблеми стосунків дівчат і хлопців, їх переживань, пов'язаних із дорослішанням та формуванням конкретних поведінкових моделей.

Гендерний дискурс – «комплексний комунікативний феномен, основу якого складає презентація гендерних ролей, гендерної взаємодії, гендерних цінностей» (С. Філоненко) – у художній літературі реалізується через систему поетики твору і гендерні маркери. Для підліткової прози, у якій одночасно фігурують маскулінний та фемінний компоненти гендерного дискурсу, характерні андрогінність мислення письменника; гендерна проблематика, різні моделі стосунків дівчат і

хлопців; зображення формування гендерної ідентичності, дорослішання героїв крізь призму особливостей гендерної взаємодії; однакова увага до внутрішнього світу, переживань, психологічних портретів дівчат і хлопців; домінування реалістичного та психологічного складників; гендерно збалансована сюжетно-композиційна структура тексту; комфортні для читачів обох статей мова і стиль розповіді, універсальність наративів («Марійка і Костик», «Залюблені в сонце», «Аргонавти», «Полями і хмарочосами» С. Процюка, «Крута компанія» Н. Білої, «Солоні поцілунки» О. Купріяна, «Інший дім» О. Луцевської). У творах С. Процюка домінує романтизація гендерних стосунків підлітків, ідеалізація їх образів, тоді як гендерна взаємодія персонажів хард-реалістичної повісті Н. Білої не детермінована поведінковими стереотипами чи традиціями патріархальної культури.

Не тільки змістові, а й формальні компоненти твору можуть визначати гендерну природу твору. Найкраще гендерну симетричність в сучасній прозі для підлітків представляють щоденниковий жанр та зорієнтована на двох паралельних оповідачів різної статі композиційна організація твору («Інший дім» О. Луцевської). Гендерно маркована проза покликана виконувати не тільки розважальну, пізнавальну, комунікативну, а й превентивну, статевоосвітню, гендерно-культурну функції. Інструментарій гендерного підходу є оптимальним та ефективним засобом осмислення прозових творів такого типу.

Висновки, які узагальнюють результати дослідження, базуються на положенні, що сучасна українська проза для дітей та юнацтва якісно вирізняється ідейно-художніми, тематико-проблемними домінантами, жанрово-стильовими експериментами, характером комунікації автора і читача, формує якісно нове, динамічне, органічно пов'язане із соціокультурними реаліями інформаційної доби художньо-естетичне явище. Правомірність осягнення означеної наукової проблеми – формування й функціонування художньо-естетичної парадигми сучасної української прози для дітей та юнацтва – мотивована її багатогранністю, буттєвою значущістю, концептуальною недоосмисленістю, відповідно – неструктурованістю цілісного погляду на неї.

Доведено, що художньо-естетична парадигма сучасної української прози для дітей та юнацтва – багатокomпонентна система, побудована на відношеннях варіативності, подібності, протилежності та ієрархічних зв'язках. Змодельовано її структуру, основою якої є субпарадигми, що охоплюють поетику художніх творів, приналежних до різних груп, класифікованих за принципом вікової диференціації адресатів, способу зображення дійсності й жанрової природи.

З огляду на предмет, мету і завдання дослідження запропоновано методологію пізнання художньо-естетичної парадигми, розгорнуту на визначенні й аналізі ключових тенденцій, особливостей сучасної прози для дітей та юнацтва, виявлених на текстуальному рівні через компоненти поетики.

Аналіз актуальної в сьогоднішній методології дослідження художніх текстів літератури для дітей та юнацтва переконує, що найчастіше в українському науковому дискурсі вона є об'єктом філологічних студій із спорадичним залученням критичних інтерпретаційних підходів. Методологія комплексного

дослідження, в основі якої системний літературознавчий аналіз поетики текстів, підсилений інструментарієм наративного, постколоніального, гендерного, психоаналітичного, рецептивно-естетичного підходів та мультидисциплінарних студій (вікової, гендерної психології та педагогіки, культурології, соціології та ін.), застосована до сучасної української прози для дітей та юнацтва вперше.

Продуктивною методологічною платформою досліджень літератури є теорія комунікації та комунікативна теорія. Нові текстуальні й позатекстуальні аспекти й тенденції сучасної української прози для дітей та юнацтва відкрили гендерний та постколоніальний підходи, актуальність використання яких щодо об'єкта дослідження зумовлена появою адресованих юним читачам текстів з виразним гендерним маркуванням і постколоніальною тематикою.

На основі аналізу художньо-естетичної парадигми і ключових субпарадигм визначено загальні тенденції еволюції прози для дітей та юнацтва: наповненість тематичних і жанрових ніш; підвищення художньо-естетичної якості, оновлення поетики творів, засвоєння досвіду зарубіжних письменників; зміна функціональних аспектів художнього тексту (відмова від дидактизму, орієнтація на сучасну дитину й адекватна розмова з нею). На початку ХХІ ст. змінилося співвідношення реалістичної, реалістично-фантастичної та фантастичної прози в її підлітково-юнацькому сегменті, що зумовлено характером соціокультурних процесів, формуванням нових поколінь читачів. Тематична і подієва розтабуйованість сучасної української прози для дітей та юнацтва – одна з найхарактерніших її ознак.

У роботі означено та класифіковано актуальні й поширені теми і проблеми, простежено особливості їх висвітлення та інтерпретації у різножанрових творах, констатовано тенденцію паралельного розвитку двох тематико-проблемних груп – традиційної (класичної) та нової (сучасної). Репрезентатами першої є теми, завжди притаманні цьому сегменту літератури: морально-етична, тема щасливого дитинства. Нову тематико-проблемну парадигму сучасної української прози для дітей та юнацтва формують соціально-психологічні теми дорослішання, соціалізації дитини, шкільного буття, стосунків з ровесниками і батьками, кризи інституту сім'ї; проблеми національного, постколоніального характеру.

Крізь призму структурного, історико-типологічного методів і з урахуванням ідеї рецептивної поетики в дисертації досліджено жанрову систему сучасної української прози для дітей та юнацтва, запропоновано узагальнену класифікацію жанрів й уточнено їхню специфіку. У цьому сегменті функціонують жанри традиційні та новоутворені, чисті й змішані, ті, що притаманні літературі в цілому й ті, які адресовані передусім дітям (казка, повість-казка, шкільна повість). Наявність казкового, ігрового, пригодницького, фантастичного елементів, репрезентація дискурсу дитинства – змістові й формальні якості творів, жанрозначущі компоненти. У межах реалістичної, реалістично-фантастичної, фантастичної прози розглянуто жанрові особливості літературних казок, оповідань, повістей, романів у всіх їх різновидах.

Проаналізовано еволюцію анімалістичних, чарівних, чарівно-побутових, фантастичних, християнських, різдвяних, урбаністичних, іронічних казок.

Виявлено тяжіння письменників до оригінальних жанрових визначень, тенденцію об'єднання творів у цикли, серії.

Встановлено, що на початку XXI ст. нових ознак набуває поетика казкової, пригодницької, історико-пригодницької, пригодницько-історико-біографічної, детективної, соціально-психологічної, шкільної, фантастичної повістей. За конкретними жанровими різновидами закріплені характерні сюжети й мотиви, композиційні прийоми, топоси, типи персонажів, специфіка конфліктів тощо.

Аналіз динаміки жанру шкільної повісті засвідчує, що сучасні письменники більше уваги звертають не на подієвий, а на психологічний аспект оповіді, внутрішні і зовнішні конфлікти персонажів. Реалістичний тип зображення домінує в пізнавальних оповіданнях для дітей молодшого шкільного віку та соціально-психологічних – для підлітків. Помітна тенденція – поява об'єднаних за тематикою й жанровими ознаками збірок оповідань різних авторів.

Значного розвитку набули жанр біографічного оповідання для дітей, форма щоденникової оповіді з виразними елементами автобіографізму. Найчастіше жанр роману стає змістово-формальною матеріалізацією пригодницько-фантастичних, фантастичних і фентезійних текстів для підлітків та юнацтва.

Одна із основних тенденцій літератури для дітей та юнацтва, яка вирізняє її з контексту загальної літератури, – центрування образу дитини-героя. У дисертації вперше з позицій наратології, рецептивної естетики та психоаналітичної методології виявлено та проаналізовано закономірності творення образів дітей-героїв у текстах різних жанрів зі специфічними наративами. У творах з гомодієгетичним наратором домінує інтервентна форма психологічного зображення головних героїв. Розповідь від третьої особи та екстрадієгетичний, гетеродієгетичний наратор поширеніші в реалістичній прозі для читачів молодшого шкільного віку, а також – пригодницькій та фантастичній, де переважають екстервентна форма психологічного та прийоми контрастного зображення.

Основними критеріями класифікації дітей-персонажів визначено психологічну особливість характеру й тип взаємодії в соціумі. На прикладі конкретних образів у соціально-психологічній прозі розглянуто художню репрезентацію таких психотипів: «самотня дитина», «дитина-аутсайдер», «дитина-дивак», «інша» дитина, дитина-бешкетник, «маленький дорослий», «самодостатня дитина». У поетиці сучасних реалістичних творів спостережено й досліджено тенденцію переорієнтації з сюжету й дії на психологію персонажів; у шкільній прозі – презентацію галереї характерів у межах одного тексту.

Аналіз біографічних й автобіографічних творів дає підстави стверджувати, що основними тенденціями творення системи образів є наявність у героїв прототипів; образ і характер героя постає на основі правдивих біографічних фактів і художнього вимислу; становлення й формування внутрішнього світу героя, його змушнення та соціалізація відбуваються під впливом дитячих вражень, пізнання, пережитих подій, взаємодії з ровесниками і дорослими, власного життєвого досвіду; ототожнення автора та оповідача, оповідь від першої особи

(автобіографічні твори); сублімація образу автора в образи дітей-героїв (автобіографізм як принцип характеротворення та нарації).

Виявлено, що пригодницька, реалістично-фантастична проза, адресована молодшим школярам, сюжетоорієнтована; письменники менше уваги приділяють портретам і характерам персонажів, а головні герої менше представлені як особистості, здебільшого вони – «агенти дії». Психологічна глибина в зображенні дітей-персонажів пригодницької прози разом із художньою деталізацією, широкою палітрою наративних і мовних засобів портрето-, характеротворення присутня в пригодницькій реалістично-фантастичній прозі про і для підлітків. Специфічна система образів в історико-пригодницьких повістях.

Діти-герої у фантастичній прозі – маркер, який засвідчує її приналежність до літератури, адресованої юним. Їхні образи часто ідеалізовані, подані в дихотомічних парах. Письменники більше зосереджуються на поведінці й учинках персонажів, пов'язаних з місією порятунку когось чи чогось.

З'ясовано, що центральним концептом аналізованих текстів є дискурс дитинства, одним із компонентів художньої презентації якого є художній простір. Краєвиди з дитинства – це не тільки географічний, а й культурний та естетичний чинники. Найпоширенішими є три просторові парадигми: рідного, чужого і динамічного просторів. У творах домінують топоси дому, школи, саду, знайомого лісу (степу, поля, річки), рідного села/міста або топоси незнайомого, чужого простору. Динамічний простір постає на розгортанні мотиву мандрівки, топосу дороги. У фантастичних текстах переважають казкові, вигадані місця, наділені символічним, магічним змістом. Про це свідчать просторові маркери (номени, образи, топоси). Така тенденція сформувалася під впливом чарівних казок.

Інструментарій феміністичної критики, маскулінних і гендерних студій увиразнив розуміння реалістичних підлітково-юнацьких текстів з гендерним маркуванням, що сформувало яскраву парадигмальну тенденцію сучасної літератури для дітей та юнацтва – становлення повноцінних дівчачого, хлопчачого і гендерно симетричного дискурсів. Означення текстів як «дівчачий» та «хлопчачий» постало на основі критеріїв, які стосуються взаємопов'язаних категорій – «автор/текст/читач» і дихотомії «фемінний/маскулінний». Враховано артикулювання у творі гендерно маркованого досвіду автора, автобіографізм, гендерну поетику, центрування персонажів певної статі, тип наративної моделі, зорієнтованість й адресування тексту гендерно спозиціонованим читачам. У роботі розглянуто характер репрезентації дівчачості й фемінності в сучасній прозі для юних. Доведено, що маркерами маскулінності у хлопчачих текстах є зовнішні ознаки, психологічні прояви, ініціаційні випробовування, які випадають на долю героїв; зображення дорослішання підлітка та його шлях до слави, статусу в гомосоціальной групі й у суспільстві. Нормативна маскулінність – типова ознака пригодницької літератури, у реалістичній прозі поведінка головних героїв постає як наслідування або ігнорування гендерних стереотипів. Принцип паралельного моделювання характерів героїв, показ стосунків дівчат і хлопців, їхньої поведінки у процесі дорослішання та формування поведінкових проявів фемінного чи маскулінного характеру, притаманний гендерно симетричній прозі.

Дисертація є системним і цілісним дослідженням сучасної української прози для дітей та юнацтва, репрезентує інноваційну концепцію досягнення художньо-естетичної парадигми, актуалізує інструментарій гендерних, постколоніальних, мультидисциплінарних студій у літературознавстві, розкриває, осмислює та інтерпретує поетику більше двохсот художніх текстів, виокремлює тематичні домінанти, містить аналіз жанрової та образної систем, систематизовані моделі, типологічні ряди, класифікації.

Дослідження художньо-естетичної парадигми, аналіз тенденцій в їх статистичному й динамічному проявах поглиблюють і конкретизують наукові надбання в царині сучасної української прози для дітей та юнацтва, знання її специфіки (у змістовому, жанрово-стильовому, образному, наративному, мовному й рецептивному аспектах), розширюють наукове осмислення основних закономірностей її функціонування та розвитку. А також відкривають перспективу для нових досліджень і збагачують їхній евристичний інструментарій.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ПУБЛІКАЦІЯХ:

Монографії та окремі видання

1. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. Київ: Академвидав, 2018. 320 с. (Серія «Монограф»)

Рецензії:

Куца О. На перехресті традиційних та сучасних художньо-естетичних парадигм. *Слово і час*. 2019. № 1.

Турган О. Сучасна проза для дітей та юнацтва у дзеркалі літературознавчих студій Тетяни Качак. *Ключ*. URL: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/584?fbclid=IwAR3c3QzU4iymjtCQlaaIWYQTeie435m2CF6NbffZPsvVpxXLFDtpKU5uQZA> (дата звернення: 5.11.2018 р.)

2. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.

3. Качак Т. Б. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти: зб. наук.-метод. ст. Ів.-Франківськ: Тіповіт, 2013. 132 с.

Статті у фахових виданнях України

4. Качак Т. Б. Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. *Прикарпатський вісник НТШ «Слово»*. Ів.-Франківськ, 2017. № 4 (40), 2018. № 3 (47). С. 229–240.

5. Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигми. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Випуск 67. Частина 2. Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2018. С. 202–211.

6. Качак Т. Дослідження літератури для дітей та юнацтва: наратологічний підхід. *Наукові записки*. Вип. 162. Серія: філологічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С.127–138.

7. Качак Т. Б. Сучасна проза для дітей та юнацтва: гендерно симетричний формат. *Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки. 2017. № 11–12 (360 – 361). С. 45–53.

8. Качак Т. Б. Література для дітей та юнацтва: проблеми методології дослідження. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2017. Вип. 10. С. 22–34.

9. Качак Т. Концепти маскулінності у пригодницькій прозі для юних читачів. *Прикарпатський вісник НТШ «Слово»*. Ів.-Франківськ, 2017. № 3 (39). С. 188–200.

10. Качак Т. Мовностилістичні особливості художніх і літературознавчих текстів Оксани Луцевської. *Лінгвостилістичні студії: наук. журн.* [редкол.: С. К. Богдан]. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. Вип. 5. С. 68–82.

11. Качак Т. Діти перехідної епохи у сучасній українській літературі для юних читачів. *Прикарпатський вісник НТШ «Слово»*. Ів.-Франківськ, 2016. № 2 (34). С. 362–372.

12. Качак Т. Типологія дитячих образів у сучасній українській реалістичній прозі для підлітків. *Прикарпатський вісник НТШ «Слово»*. Ів.-Франківськ, 2015. № 2 (30). С. 322–336.

13. Качак Т. Тема війни і миру в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. №3. С. 22–24.

14. Качак Т. Краєвиди з дитинства: місце і простір у сучасній українській прозі для дітей. *Прикарпатський вісник НТШ «Слово»*. Ів.-Франківськ, 2014. № 2 (26). С. 160–177.

15. Качак Т. Б. Подолання тематичних табу у сучасній українській прозі для дітей та юнацтва: постколоніальна практика. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Вип. 228. Т. 240. Філологія. Літературознавство. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2014. С. 51–58.

16. Качак Т. Тема втраченого дитинства у сучасній прозі для дітей та юнацтва (на матеріалі автобіографічної прози В. Рутківського). *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2013 – 2014. Вип. 40–41. С.113–119.

17. Качак Т. Дискурс дитинства у творах Василя Стефаника: рецептивно-естетичний аспект. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2012. Вип. 34–35. С. 61–68.

18. Качак Т. Б. Комунікація дитини і світу в художньо-біографічній прозі для дітей (на матеріалі книги «Ірен Роздобудько про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур, Чарлі Чапліна»). *Актуальні проблеми слов'янської філології: лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст.* [гол.ред. В. А. Зарва]. Бердянськ: БДПУ, 2012. Вип. XXVI. Ч. I. С. 193–201.

19. Качак Т. Сучасні художньо-біографічні оповідання для дітей: особливості поетики. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 19 (230). С. 91–95.

20. Качак Т. Б. Жанр художньої біографії у сучасній літературі для дітей (на матеріалі книжки «Степан Процюк про Василя Стефаника, Карла-Густава Юнга, Володимира Винниченка, Архипа Тесленка, Ніку Турбіну» із серії «Життя видатних дітей»). *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2010. Вип. 27–28. С. 221–227.

21. Качак Т. Розгортання міських топосів у зарубіжній дитячій літературі. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст.* / [гол.ред. В. А. Зарва]. Бердянськ: БДПУ, 2010. Вип. XXIII. Ч. IV. С. 189–197.

22. Качак Т. Сучасна українська дитяча література: аспекти гендерної інтерпретації. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст.* / Відп. ред. В. А. Зарва. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2009. Вип. XX: Лінгвістика і літературознавство. С. 424–435.

Наукові статті у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, та інших держав

23. Kachak T., Blyznyuk T. Contemporary Ukrainian Literature for Children and Youth in the Context of Multiculturalism as an Edukational Practice. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. Vol 5, №1. 2018. P. 128–135 (URL: <http://journals.pu.if.ua/index.php/jpnu/article/viewFile/2814/2942>)

24. Kachak T. The Theme of Death in Ukrainian Literature for Children: Artistic Peculiarities (based on Halyna Kyrpa's story My Dad Has Become a Star). *Studia polsko-ukrainskie*. Nr 5. Warszawa: Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, 2018. S. 161–174. Index Copernicus International.

25. Kachak T. Children of the Post-communist Period in Contemporary Ukrainian Literature for Young Readers. «*Miscellanea Posttotalitariana Wratislaviensia*». 7/2017, Special Issue, vol. II, Post-Communist Children's Cultures in Central, Eastern and Southeast Europe. P. 35–48. Index Copernicus International. DOI: [http://dx.doi.org/10.19195/2353-8546.2\(7\).3](http://dx.doi.org/10.19195/2353-8546.2(7).3)

26. Kachak T. B. Proza dla młodzieży Iryny Wilde i jej współczesne kontynuacje. *Wspólnota wyobrażona Pisarki Europy Środkowej wobec problemów literackich, społecznych i politycznych lat 1914-1945.* / Pod redakcją Grażyny Borkowskiej, Iwony Boruszkowskiej i Katarzyny Nadanej-Sokołowskiej. Warszawa: IBL Instytut Badań Literackich PAN, 2017. S. 173–188.

27. Качак Т. Б. Сучасна українська література для дітей як зміст літературної освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2017. №17. С. 161–165. Index Copernicus International. DOI: 10.15330/msuc.2017.17.161–165.

28. Kachak T. B. Rolan Bart's Concepts and Ideas in the Research Context of the Literature for Children and Youth. *SWorld Journal, Issue №11, Vol.15. Philosophy and Philology* (Scientific world, Ivanovo, 2016). URL: <https://www.sworld.com.ua/e-journal/j1115.pdf> (date: 8. 12. 2018). P. 39–44. Article j1115-009

29. Качак Т. Дослідження літератури для дітей та юнацтва: методологічна платформа та інтерпретаційні стратегії. *Spheres of Culture* / Ed. By Ihor Nabytovych. Lublin, 2016, Vol. 15. P. 41–47.

30. Качак Т. Актуальні проблеми дослідження сучасної української прози для дітей та юнацтва. *Ukrajnistika: minulost, přítomnost, budoucnost III*. Kolektivní monografie věnovaná 20. výročí zahájení výuky ukrajinštiny jako studijního oboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Brno, 2015. С. 113–120.

31. Качак Т. Дискурс дитинства у сучасній українській прозі для дітей та юнацтва: рецептивно-естетичний аспект. *Metamorfozy we współczesnej literaturze ukraińskiej. Метаморфози в сучасній українській літературі*. / За ред. П. Олеховської, М. Замбжицької та К. Якубовської-Кравчик. Варшава – Ів.-Франківськ, 2014. С. 298–313.

Додаткові публікації

32. Качак Т. Проза Степана Процюка для дітей та юнацтва. *Дивослово*. 2018. № 5. С. 49–56.

33. Качак Т. «Дівчачі тексти»: фемінний дискурс у сучасній українській прозі для юних читачів. *Слово і час*. 2017. № 4 (676). С. 79–89.

34. Качак Т. Студії Любові Кіліченко і теоретичні засади вивчення української літератури для дітей та юнацтва. «*І все життя – подвижництво у рідному слові...*». *Статті, дослідження, спогади про професора Любов Миколаївну Кіліченко*. Ів.-Франківськ: Місто-НВ, 2017. С. 161–169.

35. Качак Т. Дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти. *Рідна мова. Освітній журнал фонду Просвіта та об'єднання українців у Польщі*. Польща: м. Валч. 2016. № 25. С. 48–53.

36. Качак Т. Художні особливості образу дитини у сучасній українській реалістичній прозі для дітей. *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 5. Львів: 2016. С. 53–69.

37. Качак Т. Сучасна література для дітей та юнацтва і її роль у формуванні національної пам'яті. *Матеріали третьої міжнародної наукової конференції «Співпраця України з Литвою в умовах російської загрози*. URL: <http://nato.pu.if.ua/old/1/3-2015.pdf>. С.32 – 44 (дата звернення: 12.12.2018)

38. Качак Т. Дитяча література в незалежній Україні: тенденції розвитку, яскраві постаті, знакові тексти. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2015. № 4. 64 с.

39. Качак Т. Сучасні письменники Прикарпаття – дітям: проблематика, сюжети, образи. *Формування мовної особистості молодшого школяра. Інформаційний бюлетень кафедри філології та методики початкової освіти: Зб. наук. пр.* Ів.-Франківськ: ІНН, 2015. С. 376–383.

40. Качак Т. Б. Інтерпретація проблеми насилля у сучасній літературі для дітей: авторська позиція та читацька рецепція. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: зб. мат. Міжн. наук.-практ. конф.* / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль: Вид-во «Стереарт», 2014. С. 183–185.

41. Качак Т. Б. Поетика текстів для дітей Оксани Думанської. *Формування мовної особистості молодшого школяра. Інформаційний бюлетень кафедри філології та методики початкової освіти: Зб. наук. пр.* Ів.-Франківськ: НАІР, 2014. С. 144–149.

42. Качак Т. Література для дітей та юнацтва у 20-х роках ХХ століття. *Дивослово*. 2014. № 11 (692). С. 46–53.

43. Качак Т. Літературна освіта в Україні: промоція дитячої книги і читання. *Література. Діти. Час: Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 4. Рівне: Дятлик М., 2013. С. 239–246.

44. Качак Т. Художні особливості історичної прози для дітей і підлітків Володимира Рутківського. *Формування мовної особистості молодшого школяра. Інформаційний бюлетень кафедри філології та методики початкової освіти: Зб. наук. пр.* Ів.-Франківськ: НАІР, 2013. С. 7–12.

45. Качак Т. Література для дітей на Прикарпатті. *Ключ*. URL: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/167> (дата звернення: 12.12.2018)

46. Качак Т. Література для дітей на Прикарпатті. Продовження. *Ключ*. URL: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/177> (дата звернення: 12.12.2018)

47. Качак Т. Б. Інтерпретаційні аспекти художніх текстів для дітей. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. пр. (філолог. науки): № 4 / редкол.: Бондарева О. Є., Борисенко К. Г., Буніятова І. Р. [та ін.]*. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 62–65.

48. Качак Т. Традиції історико-літературних епох у сучасній українській літературі для дітей. *Време и история в славянските езици, литература и култура*. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19-21 април 2012. Том II. Литературознание. Фолклор. София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 2012. С. 71–78.

49. Качак Т. Б. Сучасна українська проза для дітей: жанровий аспект. *Детская литература в культурном пространстве современности: образы, проблемы, жанры: Мат-лы междунар. науч.-теорет. конф.* Караганда: Центр гуманитарных исследований «Тезис», 2011. С. 33–38.

50. Качак Т. Б. Методика аналізу художніх текстів у процесі вивчення курсу «Зарубіжна дитяча література»: проблеми і перспективи. *Викладання зарубіжної літератури: Проблеми та досягнення. Султанівські читання: Збірник статей.* / Відп. ред. В. Г. Матвіїшин. Ів.-Франківськ, 2010. Вип. 1. С. 48–57.

АНОТАЦІЯ

Качак Т. Б. Художньо-естетична парадигма сучасної української прози для дітей та юнацтва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 «Українська література». – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, 2019.

У дисертації вперше комплексно досліджено художньо-естетичну парадигму сучасної української прози для дітей та юнацтва як специфічного феномена. Правомірність осягнення означеної наукової проблеми мотивована багатогранністю об'єкта дослідження – написаних українськими письменниками впродовж останніх десятиліть і адресованих дітям та юнацтву прозових творів. З огляду на предмет, мету і завдання дослідження запропоновано концепцію

художньо-естетичної парадигми, методологію її пізнання. Вона базується на літературознавчому аналізі поезики у синтезі з евристичним інструментарієм нарративного, постколоніального, рецептивно-естетичного, гендерного підходів, мультидисциплінарних студій.

Шляхом системного аналізу виявлено загальні тенденції розвитку означеного сегмента літератури. Класифіковано найпоширеніші теми і проблеми; з'ясовано закономірності формування жанрової системи. Осмислено специфіку побудови системи образів та зображення дітей-героїв; запропоновано їх типологію; розкрито особливості репрезентації колективу героїв у шкільній повісті. Окреслено просторову парадигму художньої репрезентації дитинства. Досліджено тенденцію формування дівчачого, хлопчачого і гендерно симетричного дискурсів.

Ключові слова: художньо-естетична парадигма, проза для дітей та юнацтва, тенденції розвитку, поезика, системний аналіз, комунікаційна теорія, нарративний підхід, гендерний підхід, постколоніальні студії, жанрова система, типологія образів, дівчача проза, хлопчача проза, гендерно симетрична проза.

АННОТАЦИЯ

Качак Т. Б. Художественно-эстетическая парадигма современной украинской прозы для детей и юношества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.01.01 «Украинская литература». – Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, Черкассы, 2019.

В диссертации впервые комплексно исследованы художественно-эстетическая парадигма современной украинской прозы для детей и юношества как специфического феномена. Правомерность постижения обозначенной научной проблемы мотивирована многогранностью объекта исследования – написанных украинскими писателями в течение последних десятилетий и адресованных детям и юношеству прозаических произведений. Учитывая предмет, цель и задачи исследования предложена концепция художественно-эстетической парадигмы, методология ее познания. Она базируется на литературоведческом анализе поэтики в синтезе с эвристическим инструментарием нарративного, постколонизального, рецептивно-эстетического, гендерного подходов, мультидисциплинарных студий.

Путем системного анализа выявлены общие тенденции развития указанного сегмента литературы. Классифицированы самые распространенные темы и проблемы; выяснено закономерности формирования жанровой системы. Осмысленно специфику построения системы образов и изображения детей-героев; предложено их типологию; раскрыты особенности репрезентации коллектива героев в школьной повести. Определена пространственная парадигма художественной репрезентации детства. Исследована тенденция формирования девичьего, мальчишеского и гендерно симметричного дискурсов.

Ключевые слова: художественно-эстетическая парадигма, проза для детей и юношества, тенденции развития, поэтика, системный анализ, коммуникационная теория, нарративный подход, гендерный подход, постколонизальные студии,

жанровая система, типология образов, девчачья проза, мальчишеская проза, гендерно симметричная проза.

SUMMARY

Kachak T. B. Artistic and aesthetic paradigm of contemporary Ukrainian prose for children and youth. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the degree of Doctor of Philology, specialty 10.01.01 «Ukrainian Literature». - Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, 2019.

In the dissertation, the artistic and aesthetic paradigm of contemporary Ukrainian prose for children and youth is explored as a specific phenomenon. The legitimacy of comprehension of this scientific problem is motivated by the versatility of the research object – written by Ukrainian writers during the last decades and addressed to children and youth of prose works that form a qualitatively new and dynamic art and aesthetic phenomenon, organically linked with modern socio-cultural realities. Considering the subject, the purpose and tasks of the study, we offered the concept of the artistic and aesthetic paradigm, the methodology of its knowledge, based on the literary analysis of poetics in the synthesis of heuristic instruments of the narrative, recipe-aesthetic, gender, post-colonial and other approaches, multidisciplinary studies (Age Psychology and Pedagogy, Gender Psychology and Pedagogy, Cultural Studies, Sociology, etc.). The methodology platform was based on the theory of communication and the communicative theory whose heuristic potential was enriched with interdisciplinary interpretation strategy, postcolonial critique.

On the basis of the analysis of the artistic and aesthetic paradigm and key subparadigms, we defined general tendencies of the prose evolution for children of preschool and junior school age, teenage-youth audience: fullness of thematic and genre niches; artistic and aesthetic quality, updating the poetics of works, mastering the experience of foreign writers; the change in the functional aspects of the artistic text, that is the rejection of didacticism, ideological engagement, the orientation to the modern child, and adequate conversation with him/her. At the beginning of the XXI century, the ratio of realistic, realistic-fantastic and fantastic prose in its teenage-youth segment has changed, due to the dynamics of socio-cultural processes, the formation of new generations of readers. The breaking the taboo in contemporary Ukrainian prose for children and young people is one of its most characteristic features.

Through the prism of structural, historical-typological methods and taking into account positions of receptive poetics, the genre system of contemporary Ukrainian prose for children and youth is explored in the dissertation; a generalized classification of genres and specifies their specifics is proposed. The writers' attraction to the original genre definitions, the tendency to combine works into cycles, and series are discovered.

It is emphasized that one of the main tendencies that distinguishes the prose for children and youth from the context of general literature is centering the image of the child-hero. In the dissertation, for the first time, from the standpoint of naratology, receptive aesthetics and psychoanalytic studies, the specifics and patterns of creation of

images of children-heroes in texts of different genres with specific narratives were revealed and analyzed.

The main criteria for classifying children-characters is based on the psychological peculiarity of the nature and type of interaction in society. An example of concrete images in realistic and socio-psychological prose works is the artistic representation of such psychological types as «a lonely child», «child-outsider», «child-diva», «other child», «baby boy», «little adult», «self-sufficient child». In the poetry of the text of contemporary realistic prose, the tendency of reorientation from the plot and action to the psychology of characters is noted and researched; in school prose – to the presentation of a gallery of characters within one text.

The researcher outlines the spatial paradigm as a component of the artistic representation of childhood in the analyzed works. The three most common types of space are classified: native land / home, non-native land / home, dynamic space.

The toolkit for feminist critique, masculine and gender studies revealed understanding of realistic teenage-youth texts with gender labeling, which formed a vivid paradigm tendency of contemporary literature for children and youth – the formation of real girls, boys and gender-symmetrical discourses.

The dissertation is a systematic and coherent study of contemporary Ukrainian prose for children and youth. It represents an innovative concept of the study of the artistic and aesthetic paradigm, actualizes the tools of gender, postcolonial, multidisciplinary studies in literary studies, thoroughly reveals, comprehends and interprets poetry of more than two hundred artistic texts, distinguishes thematic dominant, contains an analysis of genre and figurative systems, systematized models, typological series, and classifications.

The research of the artistic and aesthetic paradigm, the analysis of trends in their statistical and dynamic manifestations deepen and specify the scientific achievements in the sphere of contemporary Ukrainian literature for children and youth, knowledge of its specificity (in the content, genre-style, figurative, narrative, linguistic and receptive aspects). The work expands scientific understanding of the basic regularities of functioning and development of this segment of literature; opens a scientific perspective and enriches the heuristic tools of knowledge as an artistic, aesthetic, and socio-cultural phenomenon.

Key words: artistic and aesthetic paradigm, prose for children and youth, tendencies of development, poetics, system analysis, communication theory, narrative approach, gender approach, postcolonial studios, theme-problem paradigm, genre system, typology of images, prose for girls, prose for boys, gender-symmetrical prose.

Підп. до друку 17. 01. 2019. Формат 60x84/
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. № 8

Віддруковано у видавництві «Фоліант» з оригіналів автора.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ІФ № 24 від 20 липня 2004 р.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Старозамкова, 2,
тел.: (0342) 50-21-65